

Миколаївський державний гуманітарний університет
ім. Петра Могили
комплексу “Кієво-Могилянська академія”

Палехова В.А., Ципліцька О.О.

ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

для студентів неекономічних спеціальностей

Методичний посібник для практичних занять

Вип. 63

Миколаїв
2006

ББК 65
П 14
УДК 330.1(075.8)

Рекомендовано до друку Вченою радою МДГУ
ім. Петра Могили (протокол № 2(44) від 26.10.2006 р.)

Рецензенти:

Дюндіна Н.Л. – кандидат економічних наук,
доцент, завідувач кафедри обліку та фінансів
Миколаївського навчально-наукового інституту
Одеського національного університету ім. І.І. Меч-
никова

Простяков М.Г. – кандидат економічних наук,
доцент, завідувач кафедри основ економічної теорії
Національного університету кораблебудування

П 14

Палехова В.А., Ципліцька О.О. Основи
економічної теорії: Методичний посібник для
практичних занять. – Миколаїв: Вид-во МДГУ
ім. Петра Могили. – 2006. – Вип. 63. – 112 с.

ББК 65

У даному посібнику вміщено усні й письмові
завдання та тести, що призначені для студентів I-II
курсу неекономічних спеціальностей для прак-
тичних занять, самостійної роботи та підготовки до
заліку та/або іспиту.

© Палехова В.А.,
Ципліцька О.О., 2006
© МДГУ ім. П. Могили, 2006

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Тема 1. Предмет економічної теорії.....	6
Тема 2. Основи ринкового господарства.....	12
Тема 3. Товар, вартість та гроші.....	18
Тема 4. Ринок, його механізм та функції.....	25
Тема 5. Основи підприємництва.....	33
Тема 6. Ринки ресурсів та розподіл доходів.....	41
Тема 7. Ринок цінних паперів та фондова біржа.....	48
Тема 8. Цілі й результати національної економіки та їх вимірювання.....	54
Тема 9. Зростання та економічна нестабільність.....	61
Тема 10. Макроекономічна рівновага та її механізми.....	71
Тема 11. Грошовий ринок та грошово-кредитна політика.....	79
Тема 12. Державне регулювання та проблеми стабілізації економіки.....	86
Тема 13. Теорія суспільного вибору.....	92
Тема 14. Світове господарство та міжнародна торгівля.....	99
Тема 15. Міжнародна валютна система.....	106

ПЕРЕДМОВА

Курс “Основи економічної теорії” належить до загальних навчальних дисциплін, які вивчаються студентами усіх спеціальностей, зокрема “Політологія”, “Соціальна робота”, “Мова і література”, “Правознавство”, “Екологія та охорона навколишнього середовища”, “Медичні прилади та системи” тощо. Цей курс вивчається в рамках підготовки фахівців з освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр”. Оскільки “Основи економічної теорії” викладаються студентам як першого, так і другого курсу неекономічних спеціальностей, базою дисципліни виступають знання, отримані в загальноосвітніх середніх закладах при вивченні географії, математики, історії, основ економічних знань тощо. Крім того, він пов’язаний з вивченням окремих економічних дисциплін, що викладаються на вказаних факультетах на старших курсах, і є їх основою.

Дисципліна “Основи економічної теорії” носить теоретико-прикладний характер. У теоретичному аспекті вона дозволяє студентам оволодіти знаннями щодо основних принципів та закономірностей економічного життя країни, у прикладному – набути базових положень з методик аналізу та розрахунку мікроекономічних і макроекономічних показників.

Не всі наведені теми передбачені програмами вивчення дисципліни для окремих спеціальностей. Так, теми “Товар, вартість та гроші в економіці”, “Теорія суспільного вибору”, “Світове господарство та міжнародна торгівля”, “Міжнародна валютна система” викладаються тільки для спеціальностей “Політологія”, “Соціальна робота”, “Правознавство”, що обумовлюється специфікою підготовки таких фахівців. Тема “Ринки ресурсів та розподіл доходів” викладається для цих спеціальностей більш детально. Студенти, які навчаються за іншими спеціальностями, мають нагоду підготуватися краще до іспиту та розширити свою ерудицію, використовуючи представлені в посібнику тести та завдання.

Підсумковий контроль знань студентів здійснюється у формі заліку та/або іспиту. Як підтверджує практика, найкраще володіє отриманими знаннями той студент, який легко орієнтується в теорії та вміє використати їх на практиці. Виходячи з цього принципу в посібнику запропоновані завдання у вигляді

ситуаційних і розрахункових завдань та підсумкові тести для перевірки теоретичних знань з кожної теми.

Організаційно-методичною основою конструювання тестів та завдань служить державний освітній стандарт, навчальні плани спеціальностей і робоча програма дисципліни.

ТЕМА 1

ПРЕДМЕТ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

*Навіть якщо всіх економістів скувати одним ланцюгом,
вони і тоді не дійдуть спільної думки.
(Б. Шоу)*

1. Основні етапи розвитку економічної теорії.
2. Що вивчає економічна теорія? Основна економічна проблема.
3. Крива виробничих можливостей.
4. Функції та структура економічної теорії.
5. Закони, категорії та методи економічної науки.

Основна література

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. – К., 2000. – (Тема 1, 2 – с. 6-58).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М. Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 1, 2, 3 – с. 10-60).
3. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічних знань. – К., 1998. – (Розділ 1, §1, 2, 3 – с. 24-38).
4. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 1 – с. 13-30).
5. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 1, 2 – с. 23-54).
6. Економічна теорія: У 2 кн. – Кн. 1. Макроекономіка / За ред. З.Г.Ватаманюка та С.М.Панчишина. – К., 1997. (Розділ 1, 2 – с. 8-59).
7. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 1, 2 – с. 4-20, 23-28).
8. Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономики. – К, 1998. – (Глава 1, 2. – С. 8-43).
9. Основи економічної теорії: Підручник / За заг. редакцією Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 1 – с. 9-24).
10. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ I – с. 5-17).
11. Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001 – (Тема 1, п. 1.1 – с. 9-17).

12. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 1, 2 – с. 9-61).
13. Ястремський О.І., Гриценко О.Г. Основи мікроекономіки / Підручник. – К., 1998. – (Розділ 1 – с. 5-11, 21-33).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика. Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 1, п.1 – с. 35-44).
2. Бартенев С.А. Экономические теории и школы (история и современность). – М., 1996. – (Предисловие – с. V-X).
3. Долан Э.Дж., Линдсей Д. Микроэкономика. – СПб., 1994. – (Глава 1 – с. 7-30).
4. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел I – с. 9-42).
5. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 1, 2, 3 – с. 15-63).
6. Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – М., 2000. – (Глава 1, 2, п. 2.1, 2.2 – с. 1-32, 43-53).
7. Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. (Розділ 1, 2, п. А, Б) – с. 30-63).
8. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 1, 2, 3 – с. 9-48).
9. Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1997. – (Глава 1, 3 – с. 19-34, 73-928).
10. Экономика: Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 1 – с. 5-34).
11. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И.Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 1, 2 – с. 5-52).

Основні категорії

Ойкономія, політекономія, економікс, меркантилісти, фізіократи, класична школа, економічні ресурси: праця, земля, капітал, підприємницькі здібності, альтернативні витрати, крива виробничих можливостей, ефективність, економічне зростання, мікро-, макроекономіка, діалектика, позитивний, нормативний методи.

Контрольні завдання

1. Як Ви вважаєте, чому з часом змінювався предмет економічної теорії і навіть його назва?
2. Що спільного і принципово відмінного в меркантилістів та фізіократів?
3. “Твердження про обмеженість ресурсів і безмежність потреб насправді невірне. Ресурси в дійсності безмежні, оскільки нескінченним є процес відкриття нових джерел ресурсів. Потреби ж, навпаки, обмежені, оскільки існують фізичні межі їх задоволення”. Погодьтеся з цим твердженням або заперечте його.
4. Чинники виробництва (робоча сила, предмети праці та засоби праці) за економічним призначенням упродовж усієї історії людського суспільства не змінюються, а виробництво зростає. Поясніть, чому¹.
5. Із наведених визначень оберіть такі, що характеризують:
а) продуктивні сили; б) виробничі відносини; в) засоби виробництва; г) знаряддя праці; д) предмети праці: *виробничі будівлі, обладнання, інструменти, паливо, сировина, наука, люди, сукупність засобів виробництва, відносини між робітником та власником заводу в процесі виробництва матеріальних благ.*
6. Хлопець іде до дівчини на побачення. Навіщо він купує квіти? Як це може пояснити економіст, який користується поняттям альтернативної вартості?
7. Як довго Ви будете шукати загублені 20 гривень? Від чого це залежить?
8. У студента є два вечори для підготовки до тестування з економічної теорії та вищої математики. Він може краще підготуватися до економічної теорії, але тільки за рахунок часу, вкраденого в математики, і навпаки. Існують два варіанти отримання оцінок:

Варіанти	Бали з екон. теорії	Бали з математики
I	88	63
II	70	76

9. Чому дорівнюють альтернативні витрати підвищення оцінки з вищої математики з 63 до 76 балів?
10. Уявіть, що Ви – голова уряду. Проаналізуйте витрати і переваги, які можна передбачити, якщо приймається рішення про:

¹ Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2005. – С. 21.

- проведення чергової антиалкогольної кампанії;
  - закриття всіх атомних електростанцій на території країни;
  - скасування режиму прописки в країні.
11. Мотря Карпівна витрачає на прання сорочки 15 хвилин, на миття вікна – 45 хвилин. Намалюйте криву виробничих можливостей Мотрі Карпівни в межах 9-годинного робочого дня.
  12. Вугільна промисловість фактично не діяла внаслідок страйку шахтарів. Як це вплинуло на криву виробничих можливостей?
  13. У чому полягають для Вас альтернативні витрати навчання в МДГУ ім. Петра Могили?
  14. Останнім часом деякі економічні закони на кшталт закону зростання потреб, закону підвищення продуктивності праці, закону нагромадження взагалі перестали зустрічатися в підручниках з економічної теорії. Причому це сприймається достатньо спокійно серед економістів, викладачів. Як можна прокоментувати таке ставлення?
  15. Укажіть, позитивними або нормативними є такі твердження, і поясніть чому: 1) якщо б ціна на чоловічі костюми зросла на 20%, обсяг їх випуску знизився б на 30%; 2) слід усунути дефіцит бюджету; 3) тарифи на іноземні автомобілі підвищать зарплату у вітчизняній автомобільній промисловості; 4) усунення дефіциту бюджету призведе до зниження процентних ставок; 5) для досягнення стійких темпів економічного зростання слід підвищити інвестиційну привабливість країни.
  16. Про який час, яку течію економічної науки йде мова: “Нова наука, політекономія, навчила їх тому, що відносини між людьми не є моральними відносинами, обов’язком, а керуються такими ж точними і немінучими законами, як закон падіння тіл чи руху небесних світил. Закон попиту і пропозиції став їх євангелієм, локомотив – їх божеством, а Манчестер – їх священним містом” (А.Моруа. “Жизнь Дизраэли”. – М., 1991. – С. 43.)? Прокоментуйте. **(Виконайте письмово.)**

Тестові завдання

1. Кого найчастіше називають “батьком” економічної науки:
  - а) Арістотеля;
  - б) А.Сміта;
  - в) Д.Рікардо;
  - г) Ф.Кене.

2. Якби прихильники фізіократів стали радниками уряду, то їх рекомендації полягали б у тому, що:

а) уряд зобов'язаний стежити за тим, щоб усі громадяни були забезпечені житлом та їжею;

б) країна повинна продавати іншим країнам більше, ніж купувати;

в) уряд повинен володіти та керувати основними галузями, такими, як чорна металургія, нафтова промисловість та залізничний транспорт;

г) уряду не слід заважати фермерам, багатство створюється самою природою.

3. Якби прихильники меркантилістів стали радниками уряду, то їх рекомендації полягали б у тому, що:

а) уряд повинен виробляти всі товари в економіці сам;

б) уряд повинен більше експортувати товарів в інші країни та обмежувати імпорт;

в) уряд повинен виробляти той товар, у виготовленні якого найбільша частка найдефіцитнішого продукту;

г) уряд повинен виробляти той товар, у виготовленні якого найбільша частка найдешевшого продукту.

4. Течія, яка не заперечує державного втручання в економіку під час економічних криз, виникла:

а) у XVIII ст.;

б) у XIX ст.;

в) у XX ст.;

г) у XXI ст.?

5. Коли економісти говорять про раціональність, вони мають на увазі:

а) створення заощаджень;

б) одержання максимальної користі від наявних ресурсів;

в) вивчення економіки;

г) необхідність бути економним?

6. Альтернативна вартість – це вартість товару або послуги, яка вимірюється:

а) статистичними органами;

б) індексом споживчих цін;

в) ціною продукту, що купується;

г) кількістю іншого товару, від якого треба відмовитися, щоб придбати даний?

7. Яке з визначень точніше передає сутність предмета економічної теорії:

- а) наука про суспільство на різних стадіях його розвитку;
- б) наука про відносини у суспільстві з приводу раціонального використання обмежених ресурсів;
- в) наука про управління підприємствами для досягнення максимального прибутку;
- г) наука про вибір ефективної державної політики для вирішення актуальних соціальних проблем?

8. До основних економічних цілей суспільства неможливо віднести:

- а) досягнення економічного зростання;
- б) досягнення стабільного рівня цін;
- в) забезпечення зайнятості;
- г) підвищення рентабельності підприємства?

9. Головний висновок з предмета економічної теорії – це те, що:

- а) людські бажання безмежні;
- б) ресурси безмежні;
- в) люди повинні завжди робити вибір при використанні обмежених ресурсів;
- г) лише слаборозвинені країни мають проблему обмеженості ресурсів?

10. Крива виробничих можливостей ілюструє:

- а) вплив обмеженості ресурсів та альтернативної вартості на суспільство;
- б) різні варіанти виробництва двох товарів за умови повного використання наявних ресурсів;
- в) зміну витрат при виробництві різних продуктів;
- г) альтернативну вартість виробництва, або гармат, або масла?

11. Яке з наведених нижче понять не можна віднести до економічної категорії:

- а) прибуток;
- б) заробітна плата;
- в) державна винагорода;
- г) попит?

ТЕМА 2

ОСНОВИ РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

*Людину можна охарактеризувати як “тварину, яка
займається обміном”.*
(Р. Уайтлі)

1. Підходи до періодизації суспільства: формаційний та цивілізаційний підходи.
2. Поділ праці та спеціалізація.
3. Економічні системи.
4. Економічна теорія про роль людини в економіці.
5. Власність, її типи. Приватна власність як основа ринкової економіки.

Основна література

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. – К., 2000. – (Тема 3, 4, 5 – с. 59-123).
2. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Розділ I – с. 31-116).
3. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 4, 5 – с. 88-134).
4. Економічна теорія: Посібник вищої школи (Воробйов Є.М. та ін.) / Під заг. ред. Воробйова Є.М. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 5, 8, 9 – с. 71-91, 139-181).
5. Економічна теорія: У 2 кн. – Кн.1. Макроекономіка / За ред. З.Г.Ватаманюка та С.М.Панчишина. – К., 1997. (Розділ 1, 2 – с. 8-59).
6. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 4 – с. 41-51).
7. Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономики. – К, 1998. (Глава 3, 4, п. 4.1 – с. 44-63).
8. Основи економічної теорії: Підручник / За заг. редакцією Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 1 – с. 9-24).
9. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ II. – Тема 3 – с. 20-28).
10. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 3, 4 – с. 62-118).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика. Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 1, п. 2 – с. 44-50).
2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1998. – (Раздел I – с. 42-66).
3. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 4 – с. 64-69).
4. Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – М., 2000. – (Глава 2, п. 2.3, 2.4 – с. 54-66).
5. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 4, 9 – с. 48-69, 133-150).
6. Экономика. Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 2 – с. 36-56).
7. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И.Видяпина, акад. Г.П.Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 3, 9 – с. 52-63, 134-149).

Основні категорії

Натуральне господарство, поділ праці, продуктивність праці, автаркія, порівняльні переваги, економічні системи: традиційна, ринкова, командна, змішана, теорія А.Сміта: *Homo economicus*, *invisible hand*, *laissez faire*, трансакційні витрати, власність, роздержавлення, приватизація.

Контрольні завдання

1. Як співвідносяться поняття “цивілізація” і “суспільно-економічна формація”?
2. Який з чинників продуктивних сил К.Маркс вважав вирішальним з точки зору еволюції суспільства? Що є критерієм визначення етапів суспільного розвитку за цивілізаційним підходом?
3. Українські вчені вважають, що з 1991 по 2006 рік в Україні відбувалося формування ринку послуг, зокрема телекомунікаційних (споживання Інтернет менш ніж 3% населення). З 2012 по 2025 цей ринок буде розвиватися (споживання Інтернет зросте до 25-30%). З 2025 року настане насичення ринку (споживання Інтернет перевищить позначку

- 50%). Який, на Вашу думку, етап за поділом У.Ростоу, переживає зараз Україна? Які ще аргументи можуть свідчити на користь того, що наша країна ще не досягла рівня розвитку постіндустріального суспільства?
4. Які з наведених рис притаманні натуральній формі виробництва: а) суспільний поділ праці перебуває у зачатковому стані; б) суспільний поділ праці перебуває у розвиненому стані; в) продукт праці розподіляється за допомогою обміну; г) виробництво характеризується замкнутістю, продукти призначаються для задоволення власних потреб; д) продукт праці для виробника не має споживчої вартості?²
  5. Чим можна пояснити живучість натурального господарства?
  6. На обкладинці одного з підручників з економічної теорії надруковано: “Бджола збирає нектар не для того, щоб догодити квітам, вона хоче отримати мед. Але врешті-решт це відповідає інтересам квітів. Те ж саме відбувається і з підприємством ...”. Поясніть, до чого тут підприємство чи економіка взагалі?
  7. Яким чином традиційна, ринкова та командна економіка вирішують проблеми дефіциту ресурсів?
  8. Чи можливі інші економічні системи, окрім уже знайомих людству? Якщо можливі, то як вони будуть розв’язувати основні економічні проблеми?
  9. Існує крилатий вираз, що “Лінкольн одним розчерком пера знищив значну частину капіталу, що накопичили південні штати”. Що це за капітал? Чи була економічна система в південних штатах ринковою?
  10. Для розвитку ринкової економіки України важливе значення має правильний вибір моделі розвитку. Як Ви гадаєте, яка з цих моделей найбільше відповідає сучасним вимогам розвитку Української держави: а) американська; б) шведська; в) японська; г) польська; д) інша?
  11. Чому кожний економічний напрямок по-своєму тлумачив роль людини в економіці? Як Ви вважаєте, якою є роль людини в українській економіці сьогодні?
  12. П.Прудон сказав: “Власність – це крадіжка”. Що він мав на увазі?
  13. Серед форм власності дуже часто виділяють такі, як первіснообщинна, рабовласницька, феодална, капіталіс-

---

² Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2005. – С. 72.

тична, суспільна, приватна, колективна, індивідуальна, корпоративна, державна. Які критерії покладено в основу поділу власності на ці форми? Чи є серед цих форм щось спільне?

14. Порівняйте переваги та недоліки приватної і суспільної власності. Якому типу власності Ви віддаєте перевагу і чому?
15. Згідно з К.Марксом, приватна власність роз'єднує людей: кожен дбає лише про власні інтереси і байдужий до потреб суспільства. Навпаки, суспільна власність об'єднує людей, замість корисливого інтересу – прагнення до суспільного блага. Чи можете Ви навести контраргументи?
16. Економісти погоджуються, що існування ринкової економіки неможливе без приватної власності. На практиці ж у розвинутих країнах з ринковою економікою домінує акціонерна власність. Як можна пояснити таку суперечність?
17. Як Ви вважаєте, чому фашистські режими менш живучі, ніж комуністичні? (Дайте відповідь письмово.)

Тестові завдання

1. У рамках формаційного підходу виділяються такі етапи розвитку суспільства:

- а) первісне суспільство, рабовласництво, феодальне;
- б) масове споживання, індустріальне, постіндустріальне суспільство;
- в) аграрний, індустріальний, неоіндустріальний;
- г) немає вірної відповіді?

2. Традиційне суспільство у стадійному підході У.Росту характеризується:

- а) розвитком підприємництва;
- б) масовим споживанням;
- в) аграрним виробництвом;
- г) появою великої машинної індустрії?

3. Для якої форми виробництва характерні такі риси: замкненість, універсалізація праці, прямі економічні зв'язки між виробництвом і споживанням:

- а) капіталістична;
- б) сучасна;
- в) товарна;
- г) натуральна?

4. Що є предметом угод у товарному виробництві:

- а) товар;
- б) ціна;

- в) умови виробництва;
  - г) строк виконання?
5. Споживачі і виробники впливають на виробництво:
- а) у ринковій економіці;
  - б) у традиційній економіці;
  - в) у централізованій економіці;
  - г) у всіх економічних системах?
6. У країні товари та послуги завжди вироблялись одним способом. Професія передається з покоління у покоління, у спадок. У цій країні:
- а) ринкова економіка;
  - б) традиційна економіка;
  - в) централізована економіка;
  - г) змішана економіка?
7. Ринкова економіка як система, в першу чергу, характеризується:
- а) монополією;
  - б) конкуренцією;
  - в) ручною працею?
  - г) обмеженням самостійності господарюючих суб'єктів?
8. Теорію прав власності, яка свідчить, що повний “пучок” прав власності складається з 11 “травинок”, було розроблено:
- а) А.Смітом;
  - б) П.Прудоном;
  - в) Р.Коузом;
  - г) П.Самуелсоном?
9. Юридичний аспект права власності передбачає:
- а) володіння та користування майном;
  - б) розпорядження майном;
  - в) володіння і розпорядження майном;
  - г) володіння, користування і розпорядження майном?
10. Приватна власність – це власність:
- а) однієї особи;
  - б) групи осіб;
  - в) держави;
  - г) всі відповіді вірні?
11. Товариство – це типовий представник:
- а) колективної форми власності;
  - б) приватної власності;
  - в) державної власності;
  - г) змішаної власності?

12. Вираз “власність – це крадіжка” означає, що:
- а) власність виникає в результаті здійснення крадіжки;
  - б) власність виникає в результаті крадіжки у природи, суспільства;
  - в) крадіжка є формою власності;
  - г) немає вірної відповіді?
13. Існування державної власності як пануючої форми власності у суспільстві захищав:
- а) Д.Рікардо;
  - б) М.Горбачов;
  - в) К.Маркс;
  - г) А.Маршалл?
14. Приватизація – це процес:
- а) націоналізації майна громадян та приватних підприємств;
  - б) відчуження майна державної власності на користь громадян та юридичних осіб;
  - в) захоплення власності;
  - г) всі відповіді вірні?
15. Особливістю традиційної системи є:
- а) принцип патерналізму;
  - б) незалежність від природних чинників;
  - в) машинна праця;
  - г) розвинена система поділу праці?
16. Монополія державної власності є найбільш типовою для економічної системи:
- а) ринкового типу;
  - б) змішаного типу;
  - в) централізовано-планового типу;
  - г) традиційного типу?

ТЕМА 3

ТОВАР, ВАРТІСТЬ ТА ГРОШІ

*Ми б могли на рівних підставах сперечатися про те,
чи регулюється вартість корисністю або витратами праці,
так само, як про те, чи розрізає шматок паперу верхнє
або нижнє лезо ножиць.
(А. Маршал)*

1. Товар як економічна категорія.
2. Характер праці в ринковій економіці.
3. Процес виробництва та його чинники.
4. Теорії вартості. Теорія доданої вартості К.Маркса.
5. Капітал та теорія граничної продуктивності.
6. Сутність та теорії грошей.

Основна література

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. – К., 2000. (Тема 6, 7, 10 – с. 123-164, 228-255).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. (Глава 4, 11, 13 – с. 61-91, 211-229, 244-264).
3. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 4 – с. 69-87).
4. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 5, 6 – с. 129-162).
5. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 5, 9, 10 – с. 52-71, 130-135, 145-147).
6. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ II – Тема 4 – с. 30-34).
7. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 5 – с. 119-158).

Додаткова література

1. Камаєв В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М.: Гуманит. изд. Центр “ВЛАДОС”, 1998. – (Раздел I – с. 66-87).

2. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 5. – §2-4 – с. 79-90).
3. Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. – (Розділ 2 (п. В) – с. 64-71).
4. Экономика: Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 11 – с. 269-275).
5. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И. Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 4 – с. 66-80).

Основні категорії

Товар, споживча і мінова вартість, вартість, конкретна та абстрактна праця, суспільно необхідні витрати праці, гранична корисність, маржиналізм, бартер, міра вартості, засіб обігу, нагромадження, засіб платежу, вексель, ліквідність, капітал, постійний і змінний капітал, додаткова вартість, абсолютна і відносна додаткова вартість, основний і оборотний капітал, амортизація, фізичний і моральний знос, виробнича функція, гранична продуктивність.

Контрольні завдання

1. Наведіть приклади капіталомістких та трудомістких галузей економіки.
2. Як ефективніше будувати греблі: з використанням великої кількості людей і невеликої кількості машин чи навпаки? Чому відповідь буде різною для різних країн?
3. Як Ви розумієте вираз: “Природа створила мало золота, але рідкісним його зробили люди”?
4. Чому бартер шкідливий для економіки?
5. Чи можна сказати, що чим більше витрачається праці, тим більша вартість товару?
6. Три групи товаровиробників виготовляють однакові товари. I група виготовляє 500 одиниць і витрачає на виготовлення одного товару 3 години. II група виробляє 300 одиниць, а на виготовлення одного товару витрачає 5 годин. III група відповідно – 600 одиниць і сім годин. Знайдіть робочий час, суспільно необхідний для виготовлення одиниці товару, якщо суспільні потреби дорівнюють 1400 одиницям?
7. “Постійне відхилення ціни від вартості – суттєвий недолік категорії ціни”. Чи згодні Ви з цим твердженням? Поясніть.

8. Розкрийте сутність категорії “корисність”. Чи можлива ситуація, коли загальна корисність певного блага зростає, а гранична корисність цього блага одночасно зменшується? Наведіть приклади від’ємної граничної корисності.
9. Все, чого торкався легендарний цар Мідас, перетворювалося на золото. Дуже швидко цар почав благодіяти богів взяти свій дар назад. Чому? Яку економічну концепцію ілюструє ця стародавня легенда?
10. Як слід розв’язати парадокс вартості А.Сміта: “Чому вода, яка настільки необхідна, що без неї неможливо жити, має таку невелику ціну, в той час як діаманти, які зовсім непотрібні, мають таку високу ціну?”
11. Відвідувачі кафе стверджують, що цінують вранці чашку кави вище, ніж порцію рулету. Рулет коштує 5 грн., а чашка кави – 2 грн. Чи значить це, що відвідувачі кафе говорять неправду?
12. На виробничі будівлі авансовано 80 млн. крон, на купівлю машин, верстатів, обладнання – 120 млн., на придбання сировини – 15 млн., на паливо – 5 млн., на наймання робочої сили – 30 млн. крон. Розрахуйте вартість постійного і змінного та основного і оборотного капіталу. Що лежить в основі поділу капіталу на постійний та змінний, основний та оборотний?
13. Фактичний термін експлуатації верстата – 6 років, нормативний (за технічним паспортом) – 10 років. Визначте фізичне зношування верстата. Якщо даний верстат має продуктивність 20 одиниць продукції на годину, а новий, удосконалений, верстат – 80 одиниць продукції на годину, то який його моральний знос?
14. Що робить певне благо капіталом: а) сам зовнішній вигляд, фізична природа цього блага; б) наше суб’єктивне ставлення до цінності цього блага; в) об’єктивна ринкова ціна цього блага; г) спосіб використання цього блага: відповідно до законодавства; в обхід чинного законодавства?
15. “Знання є єдиним чинником виробництва, який не підвладний закону спадної граничної продуктивності”. Наведіть докази на користь цієї тези Дж.Кларка.
16. Які властивості притаманні золоту? За яких умов воно стає грошима?
17. У книзі “Нові гроші для Росії і світу” В.Жиріновський і В.Юровицький виділяють і такі функції грошей, як екологічна, кримінальна, воєнна, миротворча. Як Ви думаєте, що при цьому вони мають на увазі?

18. У яких випадках на товар, який нікому не був потрібний, можна створити високий попит? (На прикладі роману О'Генрі "Королі та капуста".) (Дайте відповідь письмово.)

Тестові завдання

1. Продукт праці, призначений не для власного споживання, а для обміну за допомогою купівлі-продажу – це:
  - а) додана вартість;
  - б) вартість;
  - в) товар;
  - г) всі відповіді вірні?
2. Вартість, якою споживач характеризує товар, зі зростанням кількості якого ця вартість зменшується:
  - а) мінова вартість;
  - б) споживча вартість;
  - в) товарна вартість;
  - г) абстрактна вартість?
3. З точки зору створення споживчої вартості, праця поділяється на:
  - а) просту і складну;
  - б) індивідуальну і абстрактну;
  - в) складну і конкретну;
  - г) конкретну і абстрактну?
4. Праця товаровиробника, що розглядається як витрата людської робочої сили взагалі, незалежно від форми, називається:
  - а) конкретна;
  - б) абстрактна;
  - в) проста;
  - г) складна?
5. Праця, яка витрачається конкретним товаровиробником на виготовлення одиниці товару, називається:
  - а) конкретна;
  - б) проста;
  - в) індивідуальна;
  - г) складна?
6. Який з перелічених ресурсів не входить до засобів праці:
  - а) склади;
  - б) сировина;
  - в) тара;
  - г) обладнання?
7. Які елементи містить визначення поняття "робоча сила":
  - а) жива праця;

- б) уречевлена праця;
  - в) сукупність життєвих здібностей людини до праці;
  - г) засоби виробництва?
8. Виробничі ресурси поділяються на:
- а) відтворювані та невідтворювані;
  - б) прості та складні;
  - в) абстрактні та конкретні;
  - г) індивідуальні та загальнодержавні?
9. Виробництво – це:
- а) процес створення життєвих благ, необхідних для існування і розвитку людського суспільства;
  - б) розмір плати банку за користування грошовою позицією у відсотках;
  - в) все, чим володіє компанія;
  - г) економічні ресурси, які використовуються у процесі виробництва?
10. До чинників виробництва належать:
- а) робоча сила;
  - б) засоби праці;
  - в) предмети праці;
  - г) всі відповіді вірні?
11. Частина виробничого капіталу, яка функціонує упродовж декількох виробничих циклів, не змінюючи своєї форми:
- а) змінний капітал;
  - б) оборотний капітал;
  - в) основний капітал;
  - г) постійний капітал?
12. Чому, на думку К.Маркса, притаманна властивість нарощувати вартість:
- а) капіталу;
  - б) праці;
  - в) бартеру?
13. Як формулюється закон вартості:
- а) виробництво й обмін товарів здійснюються на основі їх вартості, величина якої вимірюється суспільно необхідними затратами праці;
  - б) виробництво й обмін товарами здійснюється на основі потреб суспільства;
  - в) виробництво й обмін товарами здійснюється на основі їх вартості, величина якої вимірюється граничною корисністю;

г) немає вірної відповіді?

14. У своїй теорії вартості М.Туган-Барановський синтезував дві теорії – це:

а) теорія граничної корисності та спадної граничної продуктивності;

б) теорія граничної корисності та теорія трудової вартості;

в) теорія трудової вартості та теорія макроекономічної рівноваги;

г) теорія трудової вартості та спадної граничної продуктивності?

15. Джерелом прибутку капіталіста є:

а) додана вартість;

б) постійний капітал;

в) інвестиції;

г) менеджмент на підприємстві?

16. В якому столітті з'являються гроші:

а) ст. III-II до н.е.;

б) V-IV ст. до н.е.;

в) VIII-VII ст. до н.е.;

г) IX-VIII ст. до н.е.?

17. Яка грошова теорія стверджує, що збільшення кількості грошей в обороті сприяє не зростанню багатства країни, а лише зростанню цін на товари:

а) металева теорія грошей;

б) номіналістична теорія грошей;

в) кількісна теорія грошей;

г) раціоналістична теорія грошей?

18. Гроші – це:

а) товар, що є загальним еквівалентом і має абсолютну ліквідність;

б) єдність споживчої і мінової вартості;

в) товар, що є частковим еквівалентом і має невисоку ліквідність;

г) здатність товару задовольняти ту чи іншу потребу людей?

19. Твердження, що гроші – це речі, яким притаманна властивість встановлювати мінові пропорції товарів, характерне для:

а) металістичної теорії;

- б) номіналістичної теорії;
- в) кількісної теорії;
- г) капіталістичної теорії?

20. Назвіть теорію грошей, згідно з якою гроші піддаються інфляції, а держава маніпулює економікою:

- а) державна;
- б) раціоналістична;
- в) еволюційна;
- г) сучасна?

21. Які гроші при входженні у світовий ринок скидають з себе локальні форми (масштаб цін тощо) і виступають у своїй початковій формі, тобто у вигляді зливків благородних металів:

- а) бартерні гроші;
- б) паперові гроші;
- в) золотовалютні резерви;
- г) світові гроші?

ТЕМА 4

РИНОК, ЙОГО МЕХАНІЗМ ТА ФУНКЦІЇ

*...Ринок не переслідує якісь певні цілі...
Значення ринку в тому, щоб збільшити наші
можливості в досягненні наших власних цілей.
(Е. Батлер)*

1. Сутність ринку та його функції.
2. Ринкова інфраструктура, її роль в економіці.
3. Закони попиту та пропозиції. Еластичність.
4. Конкуренція, її види.
5. Методи регулювання ринку. Економічна роль держави.

Основна література

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. – К., 2000. – (Тема 8, 9 – с. 165-227).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 10, 12, 20 – с. 182-210, 230-264, 405-429).
3. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 6, 8, 10-11 – с. 120-141, 167-208, 239-258).
4. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 7, 8, 9 – с. 165-229).
5. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 6, 7 – с. 73-108).
6. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ II Тема 5, Розділ III Тема 11 – с. 43-48, 88-93).
7. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 6, 7 – с. 159-172).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика. Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 2, п. 2-4, глава 6 – с. 55-63, с. 167-187).
2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел II – с. 87-209).

3. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 5 §1, 5-10, глава 6, 7 – с. 76-78, 91-187).
4. Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. – (Розділ 4 – с. 88-107).
5. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 5, 6, 7, 8 – с. 69-133).
6. Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1997. – (Глава 4, 8-11 – с. 101-134, 227-356).
7. Экономика: Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 3 – с. 57-74, глава 4 – с. 92-115).
8. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И. Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 3, 5, 6, 7, 8 – с. 63-66, 80-96, 104-134).

Основні категорії

Ринок, інфраструктура ринку, попит, пропозиція, рівновага, кон'юнктура ринку, еластичність попиту, ринок чистої (досконалої) конкуренції, чиста монополія, природна монополія, монополістична конкуренція, олігополія, “фіаско ринку”, суспільні товари, побічні ефекти.

Контрольні завдання

1. Чи є різниця між ринками взуття, одягу, продуктів харчування, верстатів, акцій, валюти? За яким критерієм розмежовуються елементи ринку?
2. Однією з функцій ринку є стимулююча. Однак відомо, що стимул передбачає два обов'язкових компоненти: об'єкт стимулювання (за що стимулюють) і форму стимулювання. Крім цього, слід знати, кого стимулюють і хто стимулює. Доведіть стимулюючу функцію ринку.³
3. В.Леонтьєв порівнював радянську економіку з вітрильником, в якого спущені вітрила, а команда усіма силами натискає на кермо (В.Леонтьєв. Экономические эссе. – М., 1990. – С. 15). Що він мав на увазі?
4. У своєму творі “Алхімія фінансів” американський мільярдер Дж.Сорос (Дж.Сорос. Алхимия финансов. – М.: Инфра-М,

³ Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2005. – С. 98.

1996. – С. 36) зазначив, що “рішення про купівлю й продаж приймаються на основі очікувань цін у майбутньому, а ціни, в свою чергу, залежать від тих рішень, що приймаються на даний момент про купівлю або продаж... Ціни, які визначають виробництво і споживання, – не завжди ціни поточного моменту. Навпаки, учасники ринкового процесу з більшою імовірністю керуються цінами, можливими в майбутньому,.. спираючись на ціни ф’ючерсних ринків або на свої власні очікування”. Чи суперечить це твердження законам попиту і пропозиції? Аргументуйте свою відповідь.

5. Економічний закон попиту визначає дії покупця, а закон пропозиції – дії продавця. Чи можна сказати, що покупці байдужі до закону пропозиції, а продавці – до закону попиту? Спробуйте змодельювати взаємозв’язок цих законів за допомогою причинно-наслідкових зв’язків.
6. Пиріжки замінюють булочки в споживанні, а масло доповнює. Що відбудеться на відповідних ринках, якщо ціна булочок знизиться? Зобразити графічно.
7. Крива попиту на рюкзаки в невеличкому місті описується таким рівнянням: $Q_d=600-2P$, де Q_d – місячний обсяг попиту, а P – ціна. Крива пропозиції рюкзаків: $Q_s=300+4P$, де Q_s – обсяг пропозиції на місяць. Які рівноважні ціна та обсяг? Якщо держава встановить “стелю” цін на рюкзаки в розмірі 10 дол. за одиницю, то який виникне в даному випадку дефіцит?
8. Намалюйте графік кривої попиту на іноземні автомобілі, що були в користуванні. Як зміниться цей графік, якщо: а) митні збори на ввіз цих автомобілів у країну зростуть у 2 рази; б) доходи покупців зростуть у 2 рази; в) ціна автомобільного пального зросте в 3 рази?
9. Намалюйте графік кривої пропозиції українських літаків на внутрішніх вітчизняних ринках. Як зміниться цей графік, якщо: а) подешевшають важливі конструкційні матеріали для авіаційної галузі; б) в галузі будуть освоєні нові, прогресивні технології; в) підвищаться ціни, що встановлюються фірмами-монополістами в цій галузі?
10. Ціна бананів у Миколаївській області знизилася на 5%, при цьому продаж також знизився. Із чим це пов’язано? Дія якого економічного закону виявилася в даній ситуації?
11. Студент Петро Іванов любить сиркові десерти. За ціни 5 грн. він витрачав на них майже всю стипендію, тобто купував 20 одиниць на місяць. Коли ж ціна знизилася до

4,8 грн., студент почав купувати 25 одиниць. Еластичним чи ні є попит Петра на сиркові десерти? Розрахуйте коефіцієнт еластичності.

12. У якому випадку ми маємо еластичний попит за ціною: а) у разі зміни ціни на 4% попит змінився на таку саму величину; б) при збільшенні ціни на 12% попит знизився на 8%; в) у разі зменшення ціни на 15% попит підвищився на 6%.
13. Як вплинуть на ринок наркотиків такі події: а) посилення покарання за торгівлю і споживання наркотиків; б) освітні програми про вплив наркотиків; в) зростання життєвого рівня населення; г) легалізація наркобізнесу?
14. Як Ви вважаєте, до якого типу ринкової структури слід віднести ситуації: а) виробництво легкових автомобілів в Україні; б) фермерські господарства США, що вирощують пшеницю; в) виробництво парфумерії в Україні; г) виробництво продукції оборонного призначення в Україні; д) послуги міського транспорту; е) підприємства, що шують жіночий одяг в Україні; ж) комерційний банк, в якому англійська сім'я має рахунок; з) бабусі, які продають яблука з власного саду?
15. П.Ж.Прудон так визначив конкуренцію: “Конкуренція – це промислове змагання, сучасний спосіб бути вільним, відповідальність в праці, конституціонування вартості, умова настання рівності, принцип соціальної економії, декрет долі, необхідна потреба людської душі, навіювання вічної справедливості, свобода в розподілі, економічна категорія”. Як Ви розумієте соціальну економію і як її забезпечує конкуренція? Чи дійсно конкуренція є суто позитивним явищем в економіці? Які її недоліки?
16. Строго кажучи, досконала конкуренція ніколи не існувала і, напевне, ніколи існувати не буде в реальному житті. Тоді навіщо вивчати цю ідеальну економічну модель?
17. В якому розумінні прибутки “сіють зерна” власного зникнення для фірм на ринку з досконалою конкуренцією?
18. У 1348 році король Карл IV звільнив пивоварів від усіх податків на 12 років. І вже до кінця століття в Празі існувало 140 пивоварень. А щоб вирішити проблему перенасичення ринку та конкуренції, він вигадав правило: пивовари мали жити один від одного в радіусі однієї милі. Яка ринкова структура була притаманна ринку пива за таких умов?

19. Регулювання діяльності олігополістичних структур в законодавстві західних країн в останні роки зміщується на області, які раніше взагалі (або майже) не підлягали контролю. Одна з таких галузей – контроль за забрудненням середовища; інша – захист прав споживачів. Як Ви гадаєте, із чим це пов'язано?
20. Які переваги та недоліки антимонопольного регулювання в ринковій економіці?
21. Проблему “як виробляти” розв'язує конкуренція. Проте є випадки, коли вона не спроможна це зробити. Поміркуйте, за яких умов це буває? Наведіть приклади.
22. Що ви розумієте під терміном “економічна свобода”? Чому тільки економічна свобода забезпечує рівновагу на ринку? **(Виконайте письмово.)**

Тестові завдання

1. Ринок з великою кількістю виробників однорідної продукції, які не в змозі впливати на рішення один одного, є:
  - а) вільним;
  - б) регіональним;
  - в) тіньовим;
  - г) світовим?
2. Складовими ринкового механізму виступають:
  - а) попит, пропозиція, страхування, кредит;
  - б) попит, пропозиція ринкова ціна, конкуренція;
  - в) попит, пропозиція, монополія, монополія;
  - г) виробники, фірми, держава, ринок ресурсів?
3. Цю функцію ринок виконує тоді, коли за допомогою конкуренції “очищає” суспільне виробництво від економічно слабких, нежиттєздатних господарських одиниць:
  - а) інформаційна;
  - б) конкурентна;
  - в) регулююча;
  - г) інтегруюча?
4. Які елементи ринкової інфраструктури можна вирізнити:
  - а) організаційно-технічний;
  - б) фінансово-кредитний;
  - в) законотворчий;
  - г) всі відповіді вірні?
5. До спеціалізованих інститутів ринкової інфраструктури належать:

- а) заклади освіти, охорони здоров'я;
  - б) транспорт, дороги;
  - в) біржі, банки;
  - г) тюрми, міліція?
6. Попит – це:
- а) бажання споживача придбати певний товар за існуючою ціною;
  - б) кількість товарів, які певний час перебувають на ринку і пропонуються споживачам;
  - в) кількість товарів, яку можуть придбати споживачі на ринку за даною ціною;
  - г) кількість товарів, представлених виробниками за даною ціною?
7. Кількість товарів, яку готові виробити і продати фірми за даного рівня цін – це:
- а) показник економічної активності;
  - б) пропозиція;
  - в) попит;
  - г) кругообіг доходів і видатків?
8. Нахил кривої попиту може бути описаний як:
- а) вертикальний;
  - б) від'ємний;
  - в) додатний;
  - г) горизонтальний?
9. Залежність, яка описується між ціною та обсягом товарів в законі пропозиції, може бути описана як:
- а) пряма;
  - б) зворотна;
  - в) еквівалентна;
  - г) непропорційна?
10. Який з наведених чинників буде спричиняти рух кривої попиту праворуч:
- а) мода на даний товар пройшла;
  - б) частина населення даного регіону виїхала до інших регіонів на заробітки;
  - в) подешевшав товар-замінник;
  - г) подешевшав товар-доповнювач?
11. Який з наведених чинників буде спричиняти рух кривої пропозиції ліворуч:
- а) зросла ціна на сировину;
  - б) знизилася продуктивність праці;

- в) деякі підприємства галузі згорнули своє виробництво;
  - г) всі відповіді вірні?
12. Точка перетину графіків попиту і пропозиції свідчить про:
- а) досить велику конкуренцію;
  - б) задоволення потреб покупців і продавців;
  - в) встановлення високої ціни на товар;
  - г) застій у функціонуванні ринку?
13. Надлишок продукту на ринку виникає:
- а) при настанні ринкової рівноваги;
  - б) при зниженні ціни відносно ціни рівноваги на ринку;
  - в) при встановленні ціни, що перевищує ціну рівноваги;
  - г) всі відповіді невірні?
14. Встановлення державою “стелі” цін, як правило, супроводжується:
- а) збільшенням обсягів продажу;
  - б) покращанням умов життя малозабезпечених верств населення;
  - в) появою дефіциту і поживленням діяльності “тіньового” ринку;
  - г) підвищенням добробуту країни?
15. Ціни на товар різко зросли, внаслідок цього:
- а) знизилась величина попиту на товар;
  - б) збільшився попит на товар-замінник;
  - в) збільшилась величина пропозиції товару;
  - г) всі відповіді вірні?
16. Який фактор не впливає на попит на товари:
- а) ціна товару;
  - б) кількість виробленого товару;
  - в) величина доходів громадян;
  - г) індивідуальні смаки і уподобання?
17. До чого призведе надлишок попиту:
- а) до зниження ціни;
  - б) до підвищення ціни;
  - в) до збитку виробників;
  - г) до зменшення обсягів виробництва?
18. Який фактор не впливає на пропозицію товарів:
- а) технології;
  - б) витрати виробництва;
  - в) податки;
  - г) індивідуальні смаки та уподобання?

19. Ринкова структура, що передбачає продаж диференційованих продуктів з великою кількістю виробників, а також відносно легке входження на ринок, це:

- а) досконала конкуренція;
- б) монополія;
- в) монополістична конкуренція;
- г) олігополія?

20. Яка з цих рис не характеризує монополію:

- а) єдиний продавець;
- б) відсутність прибутку в довгостроковому періоді;
- в) нееластичний попит на продукт монополії;
- г) наявність високих бар'єрів для входу на даний ринок?

21. До ознак досконалої конкуренції не належить:

- а) велика кількість незалежно діючих покупців і продавців;
- б) вільний вхід на ринок і вихід з нього покупців і продавців;
- в) випуск однорідного продукту;
- г) випуск схожої, але неоднорідної продукції?

ТЕМА 5

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Підприємці – це люди, що поєднують в собі окремі підприємницькі типи, які одночасно є розбійниками і спритними калькуляторами, феодалами і спекулянтами.
(В. Зомбарт)

1. Поняття підприємництва. Умови, необхідні для цивілізованого розвитку підприємництва в Україні.
2. Фірма в ринковій економіці. Види фірм.
3. Витрати і прибуток фірми. Умова максимізації прибутку.
4. Менеджмент та маркетинг як засоби ефективного господарювання в ринковій економіці.

Основна література

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. – К., 2000. – (Тема 11, 12 – с. 257-298).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 16-19 – с. 307-404).
3. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 7 – с. 141-166).
4. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 10, 11 – с. 230-273).
5. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 8, 10 – с. 110-128, 142-152).
6. Мочерний С.В., Устенко О.А., Чоботар С.І. Основи підприємницької діяльності: Підручник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – (Розділ I – с. 7-9, розділ II – с. 104-161, Розділ III – с. 212-223).
7. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (розділ III, тема 8 – с. 66-70).
8. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 9 – с. 195-217).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика. Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. (Глава 7, 8 – с. 189-227).
2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел II – с. 135-154, 225-256).
3. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. –(Глава 8, 9, 10 (§1-3, 5), глава 14 – с. 188-243, 309-315).
4. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 12 – с. 185-202).
5. Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1997. – (Глава 5 – с. 135-159).
6. Экономика. Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 3 – с. 74-90, глава 6 – с. 172-179, глава 7 – с. 180-195).
7. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И. Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 10, 12, 13, 15 – с. 149-167, 180-203, 219-226).

Основні категорії

Підприємництво, бізнес, комерція, диверсифікація, малий бізнес, особисте володіння, товариство, акціонерне товариство (корпорація), акція, закрите, відкрите акціонерне товариство, франчайзинг, лізинг, витрати: явні, неявні, бухгалтерські, економічні, постійні, змінні, граничні, менеджмент, маркетинг.

Контрольні завдання

1. Як Ви вважаєте, чи тотожні поняття “власник” і “підприємець”?
2. Чи залежать здібності до підприємництва від а) освіти; б) національності; в) клімату, умов життя людини; г) спадковості; д) соціально-економічного устрою держави?
3. Підприємництво пов’язане з ризиком. Як Ви думаєте, із чим конкретно пов’язаний цей ризик: а) втратою грошей; б) втратою репутації; в) втратою життя; г) невизначеністю як іманентною рисою ринкового господарства? Який з цих пунктів має найбільше значення особисто для Вас, якщо Ви схильні до підприємництва?

4. Як відомо, для розвитку підприємництва необхідна певна сукупність економічних, політичних, юридичних та соціально-психологічних умов. В Україні більшість із цих умов вже є задоволеною. На Ваш погляд, чи відповідають темпи розвитку підприємництва в Україні темпам, характерним для країн з розвинутою економікою? Що стримує розвиток підприємництва в Україні?
5. Розкрийте зміст поняття “фірма”. Яку соціальну роль відіграє підприємницька фірма у суспільстві?
6. “Бути маленьким – чудово”, – кажуть в Англії дрібні підприємці. Як Ви думаєте, що вони мають на увазі?
7. Транснаціональні корпорації (ТНК), які є надвеликими підприємствами, займають домінуюче положення у світовій економіці. В Україні ТНК поки відсутні, основна увага приділяється малим підприємствам. Чи не суперечить це світовим тенденціям економічного розвитку? Яка Ваша думка щодо цього?⁴
8. Наприкінці року бухгалтер каже Вам, що Ваш прибуток – 50 тис. дол. Керуючи власною фірмою, Ви втрачаєте зарплату в 30 тис. дол., яку отримали б, якби працювали в іншому місці. У вас також 100 тис. дол. власних коштів були вкладені у бізнес. Якщо Ви втрачаєте 15% цих коштів, підрахуйте економічний прибуток. Чи залишитесь Ви в цьому бізнесі наступного року?
9. З наведених витрат виберіть постійні та змінні: а) на утримання управлінського апарату заводу; б) на страхування підприємства; в) на електроенергію; г) на заробітну плату виробничому персоналу; д) на сировину; е) на охорону підприємства; є) на напівфабрикати; ж) амортизаційні відрахування.
10. Виробник не може вплинути на ціну своєї продукції. Ринкова ціна дорівнює 10 дол. Збільшення випуску на 1 виріб викличе зростання сукупних витрат виробника на 6 дол. Що Ви можете йому порадити (збільшити випуск, зменшити, лишити незмінним)? За яких умов фірма залишається діяти на ринку, навіть якщо не зможе отримувати від цього прибуток?
11. Витрати виробництва в основному пов’язують із виготовленням продукції. Чи існують такі витрати

---

⁴ Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2005. – С. 128.

виробництва, які оплачуються навіть тоді, коли продукція не виробляється?

12. На підприємстві прибуток виступає одним з визначальних індикаторів його господарської діяльності. Припустимо, що за 2005 рік підприємство “Робінзон Крузо і Ко” отримало прибуток в 2 млн. грн., а підприємство “Червона Шапочка & Сірий Вовк, Inc.” – прибуток в 980 тис. грн. Проте експерти оцінили роботу фірми “Червона Шапочка & Сірий Вовк, Inc.” вище, ніж першої. Які можуть бути підстави для такої оцінки?
13. Припустимо, що найвища ставка відсотка у банках становить 10%. Ви вирішили придбати автомобіль вартістю 50 тис. дол. Для цього Вам необхідно зняти гроші з рахунку. Скільки насправді буде коштувати Ваш автомобіль?
14. Згідно з останньою версією Цивільного кодексу України, ділові зв’язки є нематеріальними активами, які можуть бути внесені в статутний фонд підприємства (ст. 1133 ЦК). Як даний актив може впливати на прибутковість компанії? Чи порушується завдяки нематеріальним активам конкуренція на ринку? На яку ринкову структуру можуть перетворитися ринки, компанії яких володіють цінними нематеріальними активами?
15. Деякі економісти вважають, що використання реклами як цільової інформації про споживчі властивості товарів та послуг для їх популяризації і збуту є обов’язковою умовою. Проте із практики торгівлі відомі випадки, коли реклама не потрібна. Чи згодні Ви із цим? Наведіть приклади.⁵
16. Відомий американський менеджер Л.Якокка якось зазначив, що “всі господарські операції можна звести до означення трьома словами: люди, продукти, прибуток. Але на першому місці стоять люди. Якщо у Вас немає надійної команди, то з решти чинників навряд чи можна буде щось зробити”. Чи згодні Ви з цим твердженням? Ваші аргументи?
17. Коментарі вчених відносно японської культури управління підкреслюють домінуючу значущість таких цінностей, як “он” (on – обов’язок), “гірі” (giri – борг) – усе це цінності, що нав’язуються “зверху”. Однак стосовно “низів” (лінійних працівників) найбільше значення має така моральна цінність, як “гаман” (gaman – терпіння, смирення). Два десятки років тому багато підприємств світу мріяли впровадити на своїх

---

⁵ Там же. – С. 165.

підприємствах японську систему менеджменту, яка виявилася на той час найбільш ефективною і подекуди залишається такою й зараз. Чи буде успішним впровадження японського менеджменту на українських підприємствах? Чому?

18. Спробуйте “намалювати портрет” типового сучасного українського підприємця (стать, вік, освіта, сфера бізнесу, риси характеру). До якого типу підприємця (Кантільон, Сей, Шумпетер) він ближче? **(Виконайте письмово.)**

Тестові завдання

1. Коли було введено в науковий обіг поняття “підприємець” і ким:
  - а) Й.Шумпетером, ХХ ст.;
  - б) Р.Кантільоном, ХVІІІ ст.;
  - в) Д. Рікардо, ХVІІІ ст.;
  - г) Ф.Кене, ХVІІ ст.?
2. Підприємництво – це:
  - а) певна ланка в економіці, діяльність якої спрямована на одержання прибутку;
  - б) назва господарюючого суб’єкта;
  - в) самостійна ініціативна діяльність, яка спрямована на виробництво товарів і послуг з метою одержання прибутку;
  - г) всі відповіді вірні?
3. Яка важлива умова має бути для формування і розвитку підприємництва в Україні:
  - а) гарантії та державне фінансування діяльності підприємців;
  - б) декларації розвитку підприємництва;
  - в) збільшення кількості державних інституцій, що підтримують розвиток підприємництва;
  - г) політична, економічна стабільність?
4. Підприємець не зобов’язаний:
  - а) виконувати рішення державних органів влади із соціального захисту інвалідів, жінок з дітьми;
  - б) виконувати законні вимоги та права споживачів;
  - в) надавати конфіденційну інформацію, зміст комерційних договорів;
  - г) здійснювати проведення природоохоронних заходів?
5. Які види підприємств виділяються за кількісним критерієм:
  - а) індивідуальне підприємництво, партнерство, корпорація;
  - б) місцеві, регіональні, національні, міжнародні;

- в) малі, середні, великі;
  - г) приватні, державні, колективні?
6. Одна з переваг товариства полягає в тому, що:
- а) об'єднання партнерів дозволяє залучити додаткові кошти;
  - б) кожен партнер несе повну майнову відповідальність;
  - в) партнери, об'єднавши зусилля, завжди доходять згоди;
  - г) його діяльність продовжується, навіть якщо один із партнерів залишає справу?
7. Для реалізації великомасштабного та капіталомісткого проекту доцільно було б утворити:
- а) індивідуальне підприємство;
  - б) товариство з обмеженою відповідальністю;
  - в) корпорацію;
  - г) командитне товариство?
8. Подвійне оподаткування акціонерних товариств полягає в тому, що:
- а) фірма сплачує податок на прибуток за подвійною ставкою;
  - б) дивіденди, сплачені власникам акцій, оподатковуються;
  - в) крім податку на прибуток, АТ сплачує податок на додану вартість;
  - г) підприємство повинне розміщувати всю фінансову інформацію у засобах масової інформації за гроші?
9. Індивідуальне підприємництво найбільш доцільно започаткувати у такій справі, як:
- а) будівельна компанія;
  - б) виробництво високоточних електронних приладів;
  - в) видавництво дитячої літератури;
  - г) виробництво кондитерських виробів?
10. Явні витрати підприємства – це:
- а) витрати, які несе підприємство у разі використання власних ресурсів;
  - б) витрати, що виявилися під час ревізії підприємства;
  - в) фактичні витрати підприємства, що обліковуються;
  - г) витрати на сировину та матеріали основного виробництва?
11. Неявні витрати підприємства виникають у випадку:
- а) використання кращої альтернативи у господарюванні;
  - б) використання гіршої альтернативи у господарюванні;

- в) використання однакової за вартістю та прибутковістю альтернативи у господарюванні;
  - г) всі відповіді вірні?
12. Економічний прибуток підприємства – це різниця:
- а) між економічними доходами та економічними податками;
  - б) між доходом та бухгалтерськими витратами;
  - в) між доходом та сумою явних і неявних витрат;
  - г) між доходом та сумою неявних витрат?
13. Постійні витрати підприємства – це витрати, що:
- а) здійснюються постійно – зарплата, витрати на сировину, електроенергію;
  - б) відраховуються від доходу за постійною ставкою;
  - в) залежать від обсягу виробництва;
  - г) не залежать від обсягу виробництва?
14. Змінні витрати підприємства – це витрати, що:
- а) змінюються в залежності від бажання власника виробництва;
  - б) змінюються в залежності від обсягів виробництва;
  - в) змінюються внаслідок інфляції;
  - г) відраховуються від доходу за змінною ставкою?
15. Довгостроковий період – це період, протягом якого підприємство:
- а) може змінити свої виробничі потужності;
  - б) несе як постійні, так і змінні витрати;
  - в) має великий економічний прибуток;
  - г) стає монополістом?
16. Середні сукупні витрати – це:
- а) вартість реалізованої продукції;
  - б) собівартість одиниці продукції;
  - в) змінні витрати на одиницю продукції;
  - г) постійні витрати на одиницю продукції?
17. Граничні витрати виробництва – це:
- а) витрати на кожну одиницю продукції;
  - б) витрати на виготовлення додаткової одиниці продукції;
  - в) границя витрат, яку не можуть перевищувати підприємства;
  - г) витрати, що обмежуються інвестором?
18. Гранична виручка – це:
- а) величина, що характеризує зміну ціни на кожний обсяг продукції;
  - б) різниця між доходами і витратами;

- в) найменша виручка, яку може отримувати підприємство;
  - г) доход, що отримується від реалізації додаткової одиниці продукції?
19. Якщо гранична виручка дорівнює 10 грн., а граничні витрати – 7 грн., що ви порадите виробнику:
- а) збільшувати обсяги виробництва;
  - б) зменшувати обсяги виробництва;
  - в) змінити обсяг виробництва на три одиниці;
  - г) не змінювати обсяги виробництва, адже є прибуток?
20. Умовою максимізації прибутку підприємства є:
- а) кращий менеджмент на підприємстві;
  - б) рівність граничних витрат та граничної виручки;
  - в) рівність загальних витрат та загального доходу підприємства;
  - г) ціна має бути вищою за витрати?
21. Комплекс маркетингу включає:
- а) дослідження ринку, розподіл продукції та ціну продукції;
  - б) товар, ціну товару, розподіл продукції, просування;
  - в) ціну товару, паблік рілейшнз, перший рівень товару та реклами;
  - г) товар, ціну, просування та прямий маркетинг?
22. Стратегія маркетингу ґрунтується на аналізі стану підприємства, оцінюванні привабливості ринків і потребує розробки заходів, а саме:
- а) товарної, цінової, політики розподілу та просування товару;
  - б) товарної політики та цінової;
  - в) політики розподілу та товарної політики;
  - г) товарної політики та політики просування товару?
23. Назвіть провісника раннього менеджменту:
- а) Акіо Моріта;
  - б) Лі Якокка;
  - в) Макс Вебер;
  - г) Роберт Оуен?
24. Який з перелічених рівнів належить до діяльності менеджера:
- а) поточний;
  - б) стратегічний;
  - в) раціоналістичний;
  - г) підсумковий?

ТЕМА 6

РИНКИ РЕСУРСІВ ТА РОЗПОДІЛ ДОХОДІВ

*Доходи, як і черевики, мають бути до міри,
бо якщо вони малі, то ускладнюють рух
і завдають масу неприємностей, ну а якщо
завеликі, то легко спіткнутися й упасти.
(Ч. Колтон)*

1. Ринки ресурсів, їх значення та види.
2. Ринок праці.
3. Ринок природних ресурсів.
4. Ринок капіталу.
5. Доходи в ринковій економіці.

Основна література

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. – К., 2000. – (Тема 13, 15 – с. 299-324, 343-365).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 14, 21 – с. 265-289, 430-448).
3. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 9 – с. 208-238).
4. Економічна теорія. Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 12, 13, 16 – с. 274-325, 374-381, 392-396).
5. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 14, 15, 16 – с. 187-218, 233-236).
6. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ III, тема 6-7, 9 – с. 51-56, 72-78).
7. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 7, 8, 10,12 – с. 173-179, 185-189, 218-244, 258-283).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика.

- Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 11, п. 2, 26 – с. 282-293, 663-690).
2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел II – с. 209-225).
  3. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 11, 12, 13, 24 – с. 245-308, 585-605).
  4. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 13, 17, 18 – с. 209-221, 278-286).
  5. Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1997. – (Глава 12 – с. 357-380).
  6. Экономика. Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 6 – с. 139-162).
  7. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И. Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 11, 18 – с. 167-180, 260-267).

Основні категорії

Виробнича функція, ефект заміщення, ефект доходу, економічна рента, диференційна рента, позичковий капітал, часові переваги, позичковий відсоток, крива Лоренца, коефіцієнт Джині.

Контрольні завдання

1. Чим відрізняється ринок робочої сили від ринку товарів?
2. Наведіть приклади, коли недотримання законів ринку призводить до збільшення рівня безробіття.
3. Опишіть методи підвищення зарплати, що використовуються профспілками. Оцініть необхідність кожного з них з точки зору: а) профспілки; б) суспільства в цілому.
4. Останнім часом на вулицях Києва з'явилися баннери зі словами: “Країні не вистачає космонавтів, футболістів і лауреатів “Оскара”. Але чому немає баннерів про фінансистів і будівельників? Невже їх достатньо в нашій країні? Як Ви можете пояснити це явище?
5. Президент компанії, відомий музикант, юрист можуть заробляти сотні тисяч доларів за рік, а звичайний службовець – набагато менше. Проаналізуйте різницю в заробітній платі і сформулюйте відповідь: які чинники обумовлюють диференціацію заробітної плати?

6. Упродовж дня робітник виготовляє 200 виробів, отримуючи винагороду за них відрядно. Відрядна розцінка на 1 виріб – 0,2 грн. Припустимо, що внаслідок проходження курсів підвищення кваліфікації продуктивність праці робітника зросла на 15%. Як це позначиться на величині відрядної розцінки і денного заробітку робітника? Яка існує залежність між продуктивністю праці і заробітною платою?
7. Чому в центральній частині міст розташовано дуже мало АЗС? У місцях з таким напруженим рухом власник станції міг би непогано заробити. Чому ж їх тоді так мало?
8. Власник землі має ділянку, яку обробляє самостійно. Ділянка належить до кращих земельних угідь. Чи отримує цей власник ренту?
9. Оберіть умови, які сприяють отриманню першої або другої диференційної ренти: а) природна родючість ґрунту; б) рівень технічного забезпечення; в) впровадження досягнень агробіологічних наук; г) кліматичні умови; д) близькість до ринку збуту; е) рельєф місцевості.
10. Під однаковими зерновими культурами зайняті три рівні за площею земельні ділянки:

Земельні ділянки	Авансований капітал, од.	Середня норма прибутку, %	Врожай, т
Краща	200	10	35
Середня	200	10	29
Гірша	200	10	24

Знайдіть суму диференціальної ренти з 1-ї, 2-ї ділянок.

11. Чи вірним є твердження: “Рента не виконує жодної спонукальної функції в економіці”?
12. Ірвінг Фішер написав книгу, яку назвав “Теорія відсотка”. Як підзаголовок він указав: “який визначається нетерплячим бажанням витратити гроші і можливостями вкладення капіталу”. Поясніть, що це означає.
13. Спробуйте зобразити криву, що описує залежність зміни ставки відсотка по кредитах в залежності від зміни терміну кредитування. Який характер цієї залежності – прямий чи зворотний? Із чим це пов’язано?
14. В одному з економічних словників наводиться визначення кредиту як “угоди між партнерами щодо надання у власність майна або грошей”. Ким стає позичальник – власником чи

користувачем майна або грошей? Чи може він вільно розпоряджатися майном, грошима? Як кредит може збільшити власність позичальника?

15. Визначте, скільки фактично грошей Ви сплатите, якщо візьмете кредит для купівлі квартири вартістю в 30 тис. дол. під річний відсоток 12% на 20 років? Чи вигідний кредит? Чому все більше людей в Україні віддають йому перевагу при купівлі речей тривалого користування?
16. Чому ніби позитивні зрушення в соціальній політиці України та Росії з кінця 90-х років по сьогодні не зменшили, а поглибили диференціацію населення за рівнем доходів (з даними Держкомстату України, співвідношення сукупних витрат 20% – найбільш та 20% – найменш забезпеченого населення зросло з 4,2 раза у 1999 році, до 5,7 раза – за 9 місяців 2004 року)? Чи можна позбавитися значної диференціації в доходах?
17. Досліджено доходи і витрати трьох однакових сімей: сім'я А витрачає на продукти харчування 70% доходу, сім'я Б – 56% доходу, сім'я В – 40%. Яка з сімей живе заможніше? Що сьогодні може визначати рівень заможності родини?
18. Як Ви розумієте рівність та соціальну справедливість? Чи змінюються погляди на ці поняття в нашій країні протягом останнього часу? **(Висловіть свою думку письмово.)**

Тестові завдання

1. Коли почалося становлення ринку праці:
  - а) в індустріальному суспільстві;
  - б) в доіндустріальному суспільстві;
  - в) у феодальному суспільстві;
  - г) у капіталістичному суспільстві;
  - д) у первіснообщинному суспільстві?
2. Основними економічними важелями механізму ринку праці є:
  - а) попит, пропозиція, податок;
  - б) пропозиція, зарплата, прибуток;
  - в) попит, ціна, прибуток;
  - г) попит, пропозиція, зарплата?
3. “Ефект доходу” для індивідів, які пропонують трудові послуги, – це:
  - а) більше часу на працю;
  - б) збільшення частки вільного часу;
  - в) звільнення з роботи;

- г) коли кладуть гроші до банку і не працюють?
4. Рішення про пропозицію праці приймають:
- а) працівники;
  - б) студенти;
  - в) роботодавці;
  - г) держава?
5. У марксистській політекономії робоча сила вважається:
- а) послугою;
  - б) пропозицією;
  - в) товаром;
  - г) засобом виробництва?
6. У немарксистських економічних школах робоча сила вважається:
- а) послугою;
  - б) робочою силою;
  - в) засобом виробництва;
  - г) товаром?
7. У класичній моделі конкурентного ринку:
- а) можливий довготривалий дефіцит робочої сили;
  - б) виключені заборгованості по заробітній платі;
  - в) можливе вимушене безробіття;
  - г) неможливе вимушене безробіття;
  - д) розмір зарплати визначають профспілки?
8. Встановлення мінімальної заробітної плати в законодавчому порядку:
- а) позитивно впливає на всю економіку;
  - б) спричиняє зростання безробіття за інших рівних умов;
  - в) спонукає працівників об'єднуватися в профспілки;
  - г) зменшує роль освіти при отриманні роботи?
9. Відрядна заробітна плата сплачується на основі:
- а) відпрацьованого часу;
  - б) на основі виробітку за певний час;
  - в) за комплекс робіт у цілому;
  - г) немає вірної відповіді?
10. Ринок праці – це:
- а) ринок, де взаємодіють продавець і покупець робочої сили;
  - б) служба зайнятості;
  - в) кадрове агентство?

11. Попит на працю на ринку пред'являють:
- а) робітники;
  - б) роботодавці;
  - в) державна служба зайнятості;
  - г) домогосподарства?
12. Пропозиція праці надходить від:
- а) жінок і чоловіків;
  - б) роботодавців;
  - в) індивіда в працездатному віці?
13. На ринку праці між роботодавцем і найманим робітником укладається угода про наймання на роботу, в якій умови:
- а) взаємовигідні;
  - б) добровільні взаємовигідні та обопільно невивідні;
  - в) лише обопільно невивідні?
14. Припустимо, що деякий ринок праці знаходиться в рівновазі. Що повинно статися, щоб заробітна плата знизилася:
- а) зріс попит на продукти, що виробляються;
  - б) знизилася небезпека отримати травму в цій професії;
  - в) підвищилася заробітна плата в альтернативних професіях;
  - г) всі відповіді вірні?
15. Попит на працю і будь-які ресурси є похідним, тобто:
- а) залежить від попиту на продукцію, яка виробляється за допомогою даного виду праці;
  - б) залежить від прибутку родини та її становища;
  - в) залежить від добробуту родини?
16. Реальна заробітна плата – це:
- а) грошова сума, одержана робітником за виконану роботу;
  - б) грошова заробітна плата, з якої вираховані податки;
  - в) кількість матеріальних благ і послуг, які працівник може за неї придбати;
  - г) грошова допомога робітникові?
17. Пропозиція землі за неокласичною теорією:
- а) завжди є обмеженою;
  - б) має чітку залежність від ціни землі;
  - в) коливається в залежності від ринкової кон'юнктури;
  - г) всі відповіді вірні?
18. Монопольна рента пов'язана із:
- а) унікальністю земельних ділянок;
  - б) пануючим становищем фірми-виробника на ринку;

- в) державною монополією на виробництво даного товару;
- г) всі відповіді вірні?

19. Абсолютна рента збирається:

- а) з поганих ділянок з низькою родючістю;
- б) з ділянок, де використовується висока продуктивність праці;
- в) з ділянок, що мають родючі ґрунти;
- г) з усіх ділянок землі?

20. Номінальна відсоткова ставка – це:

- а) ставка, виражена у грошах за поточним курсом (без урахування інфляції);
- б) ставка, яка враховує вплив інфляції;
- в) облікова ставка НБУ;
- г) ставка рефінансування?

21. Реальна відсоткова ставка:

- а) ставка, виражена у грошах за поточним курсом (без урахування інфляції);
- б) ставка, яка враховує вплив інфляції;
- в) облікова ставка НБУ;
- г) ставка рефінансування?

22. Кредит, при якому заставою при наданні позик є нерухомість, зокрема земля, називається:

- а) міжбанківським;
- б) споживчим;
- в) іпотечним;
- г) довгостроковим?

ТЕМА 7

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ФОНДОВА БІРЖА

*Фондова біржа – це дзеркало, що відбиває
глибинний стан економіки
(Дж. Гелбрейт)*

1. Основні види цінних паперів.
2. Фондова біржа та механізм її дії.
3. Проблеми формування ринку цінних паперів в Україні.

Основна література

1. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 6 – с. 88-92).
2. Мочерний С.В., Устенко О.А., Чоботар С.І. Основи підприємницької діяльності: Підручник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – (Розділ III – с. 189-199).
3. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ III, тема 10 – с. 82-86).
4. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 7 – с. 180-184).

Додаткова література

1. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 21 – с. 466-500).
2. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 6, 35 – с. 100-104, 443-451).

Основні категорії

Акція, облігація, емітент, іменні акції, акції на пред'явника, привілейовані акції, дивіденд, курс цінних паперів, фондова біржа, первинний, вторинний ринок, брокер, дилер, біржова угода, форвардні, ф'ючерсні угоди, біржові операції, касові, строкові операції, лістинг, “бик”, “ведмідь”, біржові індекси.

Контрольні завдання

1. Чому власника цінних паперів називають інвестором?
2. Акціонерне товариство вирішило зовсім не виплачувати дивідендів, щоб направити весь прибуток на розвиток виробництва. Правління вважало, що обов'язково сприятиме підвищенню курсу акцій, тому що вкладання коштів в розвиток товариства означає вкладання дивідендів в майбутньому. Але курс акцій товариства на фондовій біржі різко впав. Як Ви вважаєте, чому це відбулося?
3. Як війна в Персидській затоці вплинула на курс акцій товариств, які виробляли вовну?
4. Номінальна вартість акцій 20 крон, придбати її можна за курсом 35 крон. На акції виплачується річний дивіденд в розмірі 5 крон. Визначити доход на акцію.
5. Які можна назвати причини виникнення фондової біржі? Які функції вона виконує?
6. Зрозуміло, що на фондових біржах виграш одного учасника компенсується втратами інших учасників. Але ж існують групи фахівців, які спеціалізуються на грі з цінними паперами і живуть на доходи від цих операцій. Чи відбувається тут порушення рівної ймовірності виграшу та програшу?
7. Весною Ви вирішили, що врожай картоплі цього року буде суттєво нижчим, ніж завжди, а отже, ціни набагато вищими, ніж передбачає більшість людей. Вам треба купувати чи продавати вересневі ф'ючерси на купівлю картоплі за сьогоднішніми цінами?
8. У січні учасник біржової торгівлі здійснив дві ф'ючерсні угоди: купив 100 тонн пшениці з поставкою у вересні за ціною 300 дол. за тонну – і на продаж цього ж зерна в грудні за 315 дол. Фактично ж ціни становили у вересні 270 дол., грудні – 330 дол. Як можна оцінити цю комерційну операцію?
9. “Ведмідь”, який грає на фондовій біржі, укладає угоду з клієнтом на продаж йому 100 акцій за курсом 10 крон за акцію. Через деякий час курс акцій падає до 8 крон. Виграє чи програє в цьому випадку “ведмідь” і яка сума виграшу чи програшу?
10. За словами Дж. де ла Вега, “біржі є сукупністю всього доброго і всього хибного, пробним каменем усіх обережних і могилою всіх занадто сміливих, скрабницею корисних речей та осередком лиха”. Прокоментуйте.

11. Чим пояснюється той факт, що при відродженні в Україні ринкової економіки були узаконені в першу чергу іменні акції (“Громадяни вправі бути власниками, як правило, іменних акцій”).
12. Батько колишнього президента США Дж.Кеннеді був досить вдалим біржовим гравцем. Разом з іншими біржовиками він купував пакет дешевих акцій молодих компаній, на які до нього ніхто не звертав уваги. Потім він їздив країною, продавав та купував акції в самого себе. Навіщо він це робив? **(Висловіть свою думку письмово.)**

Тестові завдання

1. Цінні папери – це:
  - а) сертифікат часткової участі у власному майні корпорацій, який дає його власнику право голосу в прийнятті управлінських рішень, а також право на частину прибутку корпорації;
  - б) сертифікат, що являє собою обов’язок сплачувати грошовий борг протягом певного періоду часу (частіше за все за декілька років) за обумовленим процентом, а також у відповідності до завчасно визначеного графіка;
  - в) загальний термін для визначення звичайних акцій, облігацій та деяких інших фінансових інструментів, що продаються та купуються на фінансових ринках;
  - г) всі виплати, що здійснюються державою (в особі уряду) сімейним господарствам (пенсії, виплати особам з низькими прибутками, виплати по безробіттю тощо), які не являють собою компенсації за поточні трудові послуги державі від вищезазначених господарств?
2. Первинний ринок цінних паперів – це:
  - а) продаж чи закупка дилерами та брокерами цінних паперів, які були випущені у грошовий кругообіг;
  - б) продаж цінних паперів їхніми емітентами (наприклад продаж Казначейством цінних паперів федерального управління США);
  - в) ринок, на якому хто перший придбає цінний папір, той і буде власником;
  - г) ринок, ціни на якому не піддаються впливу інфляції?
3. Вторинний ринок цінних паперів – це:
  - а) продаж чи закупка дилерами та брокерами цінних паперів, які були випущені у грошовий кругообіг;

- б) продаж цінних паперів їхніми емітентами (наприклад продаж Казначейством цінних паперів федерального управління США);
  - в) ринок, на якому хто перший придбає цінний папір, той і буде власником;
  - г) ринок, ціни на якому не піддаються впливу інфляції?
4. Власники простих акцій мають право:
- а) на частину прибутку акціонерного товариства (дивіденди);
  - б) участь в управлінні товариством (крім власників привілейованих акцій);
  - в) отримання інформації;
  - г) всі відповіді вірні?
5. Цей посередник здійснює посередницькі операції від свого імені та за власний кошт. Прибутки одержує у вигляді різниці між витратами на купівлю та виручкою від продажу. Він називається:
- а) дилер;
  - б) брокер;
  - в) маклер;
  - г) джоббер?
6. Основна відмінність між акцією й облигацією полягає в тому, що облигація:
- а) може бути продана тільки один раз;
  - б) не пов'язана з ризиком;
  - в) є більш цінним папером;
  - г) є борговою розпискою, а акція є свідченням права власності?
7. Яке твердження відповідає дійсності:
- а) купівля акцій та облигацій завжди пов'язана з однаковим ризиком;
  - б) привілейовані акції мають переваги перед звичайними;
  - в) від продажу на фондовій біржі акцій фірма отримує прибуток;
  - г) немає правильних тверджень?
8. Інвестування в акції відрізняється від спекуляції на акціях:
- а) розміщенням акцій на фондовій біржі;
  - б) метою, з якою купують акції: інвестиції – для одержання дивідендів, спекуляції – для гри на різниці курсів;
  - в) спекуляції дають більші прибутки, ніж інвестиції;

г) інвестиції дають більші і стабільніші доходи, ніж спекуляції?

9. Згідно з українським законодавством, мінімальна номінальна вартість облігацій не може бути меншою за:

- а) 5 грн;
- б) 10 грн;
- в) 50 грн;
- г) 100 грн?

10. Принцип “дай гроші, бери привілеї і не втручайся в наші справи” притаманний для:

- а) акцій відкритих корпорацій;
- б) акцій закритих корпорацій;
- в) привілейованих акцій;
- г) простих акцій?

11. Власники звичайних акцій отримують частину прибутку корпорації у формі:

- а) відсотка;
- б) заробітної плати;
- в) дивідендів;
- г) збільшення вартості капіталу?

12. Ціна, за якою на фондових біржах здійснюються операції з цінними паперами або валютою, називається:

- а) монопольна ціна;
- б) курсова ціна;
- в) загальна ціна;
- г) курс?

13. Члени фондової біржі, які здійснюють операції з купівлі-продажу цінних паперів від свого імені і за свій власний рахунок, називаються:

- а) брокерами;
- б) дилерами;
- в) комісіонерами;
- г) маклерами?

14. “Бики” грають на підвищення, тому що розраховують:

- а) на зростання дивідендів;
- б) на збільшення комісійних для брокерів;
- в) на зростання курсу акцій;
- г) на зниження дивідендів та курсу акцій?

15. Містер Сміт зіграв на пониження й отримав прибуток за рахунок того, що:

- а) зросли дивіденди;
- б) збільшилася ставка відсотка;
- в) підвищився прибуток компанії;
- г) акції, які він продав, знизилась у ціні?

16. Наприкінці 90-х років у структурі масиву цінних паперів в Україні переважали:

- а) векселі;
- б) облігації;
- в) ощадні сертифікати;
- г) акції?

ТЕМА 8

ЦІЛІ Й РЕЗУЛЬТАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇХ ВИМІРЮВАННЯ

*Без національного рахівництва ... були б неможливі
економетричні моделі, була б ... неможлива й
макроекономічна політика сучасної держави.
(А. Анікін)*

1. Предмет та проблеми макроекономіки.
2. ВВП та його складові. Інші показники обсягу національного виробництва.
3. Рівень цін та макроекономічні показники.
4. Суспільний добробут та тіньова економіка.

Основна література

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. – К., 2000. – (Тема 16, 17 – с. 366-421).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 23, 24 – с. 463-507).
3. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 12, 14 – с. 260-272, 286-297).
4. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 15 – с. 348-353).
5. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 12 – с. 167-175).
6. Палехова В.А. Макроекономіка. – Миколаїв, 2005. – (Тема 1 – с. 13-50).
7. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ IV, тема 12 – с. 98-103).
8. Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001 – (Тема 1 (п.1.2-1.4), 2, 3 – с. 18-97).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика. Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 9, 10 – с. 229-275).

2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел III – с. 256-275).
3. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 16 – с. 342-357).
4. Семьюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. – (Розділ 5, 6 – с. 109-155).
5. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 10, 11 – с. 150-185).
6. Экономика: Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 8 – с. 196-214, глава 9 – с. 215-237).
7. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И. Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 22, 23, 24 – с. 304-337).

Основні категорії

СНР (система національних рахунків), ВВП, ВВП, чистий національний продукт, національний дохід, особистий дохід, дохід кінцевого використання, інвестиції, амортизація, державні витрати, трансферні платежі, непрямі податки, дефлятор, номінальний і реальний ВВП.

Контрольні завдання

1. Які три основні проблеми макроекономіки? У чому їх сутність?
2. Національне багатство, за новою методикою Світового банку, розраховується за трьома показниками: людським, фізичним, природним капіталом. Чому в такому разі: 1) *Ки-тай, Індія та інші країни з великою кількістю населення не є найбагатшими;* 2) *Російська Федерація, Південна Африка, які володіють найбагатшими природними капіталами на землі, відстають від розвинених країн за рівнем еконо-мічного розвитку;* 3) *розвинені країни надають перевагу людському капіталу порівняно з природним?* Можливо, вони хочуть законсервувати вичерпні природні ресурси у своїх країнах і використати природні багатства слаборозвинених країн?
3. Чому існують два способи вимірювання ВВП?
4. Теорія стверджує, що все одно, яким способом підраховувати ВВП: за доходами чи за витратами. Але чомусь кожного разу, коли намагаються в реальній ситуації це зробити, як

правило, отримують різні, не співпадаючі значення ВВП. Чому?

5. Чи зараховуються в обсяг ВВП: а) щомісячні грошові перекази, які студент отримує з дому; б) пенсія колишнього маляра; в) заробітна платня прислуги; г) гроші, отримані від продажу автомобіля минулих років; д) купівля акцій автомобільної компанії; е) орендна плата за приміщення?
6. Чистий національний продукт складає 350; особисті споживчі витрати – 220; державні витрати – 90; імпорт – 40. Валові приватні інвестиції – 50; чисті приватні інвестиції – 35. Знайдіть ВВП та обсяг експорту.
7. Громадянин України тимчасово працює у Франції. В який ВВП та ВВП будуть зараховані його доходи?
8. Якщо обсяг реального ВВП впаде на 5%, а кількість населення за той самий час впаде на 3%, то як зміниться реальний ВВП на одну особу? Чому реальний ВВП на одну особу є кращим показником, ніж абсолютний розмір реального ВВП?
9. Охарактеризуйте кожен з методів підрахунку ВВП – метод витрат, метод доходів та метод доданої вартості.
10. Що, на Вашу думку, буде спадати швидше в період рецесії – реальний ВВП чи потенційний ВВП? Чи може потенційний ВВП зростати, коли реальний ВВП спадає?
11. За наведеними даними розрахуйте вартість проміжних матеріалів та доданої вартості за сорочку, грн.

Стадія виробництва	Виручка від продажу	Вартість проміжних товарів	Додана вартість
Льон	5		
Полотно	8		
Готова сорочка	11		
Сорочка, доставлена у роздрібну торгівлю	14		
Разом	38		

12. Поясніть, як ці два фактори будуть впливати на реальний ВВП на одну особу та реальний ВВП на одну робочу годину:
  - а) люди працюють довший робочий тиждень;
  - б) більша кількість дорослих отримала роботу?
13. У таблиці надана інформація про українську економіку. Розрахуйте, як змінився реальний ВВП між 1999 та 2004 роком? На одну особу?

Показник	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Фактичний ВВП, млн. грн.	130442	170070	204190	220932	267344	344822
Індекс споживчих цін, %	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3
Кількість населення, млн.	50,1	49,4	48,9	48,5	48,0	47,6

14. Студент 1-го курсу витрачає свій дохід на три товари: цукерки, журнали та оренду художніх фільмів на CD-дисках. Зараз він отримує 150 гривень щомісяця, які він витрачає на оренду 4 фільмів за ціною 10 грн. кожний, купує десять цукерок за ціною 5 грн. за одну, купує 4 журнали по 15 гривень. Порахуйте індекс цін споживчого кошика студента, якщо поточний індекс цін дорівнює 100, у таких випадках:
- ціна на фільми зросла до 15 гривень;
  - ціна на фільми зросла до 15 гривень, ціна на цукерки впала до 1 гривні;
  - ціна на фільми зросла до 15 гривень, ціна на цукерки впала до 1 гривні, ціна на журнали зросла до 20 гривень?
15. Заповніть таблицю:

Рік	Номінальний ВВП	Реальний ВВП	Дефлятор ВВП
1	3960	3600	
2		3800	115
3	4800		120

16. Яка різниця між номінальним ВВП, реальним ВВП та потенційним ВВП?
17. Що держава має від тіньової економіки і що через неї втрачає? (**Висловіть свою думку письмово.**)

Тестові завдання

1. Хто є першим розробником системи національних рахунків (СНР):
- С.Кузнець;
  - М.Туган-Барановський;
  - П.Самуельсон;
  - А.Маршалл?

2. Яка з міжнародних організацій перша в післявоєнні роки працює над формуванням і розвитком СНР:

- а) НАТО;
- б) ООН;
- в) МВФ;
- г) ЮНЕСКО?

3. В Україні використовується система національних рахунків за ... рік, основним показником результативності національного виробництва виступає:

- а) 1992, ВВП;
- б) 1991, ВВП;
- в) 1968, ВВП;
- г) 1993, ВВП?

4. Як називаються юридичні особи або домогосподарства, які мешкають або розташовані на території даної країни більше року і саме з нею пов'язують свої економічні інтереси:

- а) резиденти;
- б) мігранти;
- в) бізнесмени;
- г) дипломати?

5. Що лежить в основі підрахунку ВВП за двома методами:

- а) співвідношення попиту і пропозиції на ринку;
- б) рівень цін та безробіття;
- в) механізм функціонування національної економіки, де потоки доходів одночасно виступають як витрати;
- г) механізм функціонування національної економіки, де існують тільки два суб'єкти – фірма і споживач?

6. Доходна частина ВВП являє собою доходи:

- а) сільськогосподарських робітників;
- б) від спекуляцій на фінансових ринках;
- в) власників економічних ресурсів;
- г) робітників, що працюють за кордоном?

7. ВВП відрізняється від ВВП на суму:

- а) факторних доходів;
- б) амортизації;
- в) непрямих податків;
- г) чистого експорту?

8. Чистий національний продукт за обсягом відповідає обсягам ВВП за виключенням:

- а) чистих інвестицій;
- б) амортизації;

- в) державних витрат;
  - г) непрямих податків?
9. При фіксованій ціні імпорту та при збільшенні ціни експорту чистий експорт:
- а) зростає;
  - б) спадає;
  - в) залишається фіксованим;
  - г) дорівнює нулю?
10. До валового національного продукту не включаються:
- а) ціни проміжних товарів;
  - б) трансферні платежі;
  - в) виручка від продажу “секонд-хенд”;
  - г) всі відповіді вірні?
11. До показників економічної кон’юнктури належать:
- а) ВВП, ВНП;
  - б) рівень безробіття, ВНП;
  - в) ставка процента, інфляція;
  - г) ЧНД, ОД?
12. Валовий внутрішній продукт являє собою:
- а) витрати, які несе економічний суб’єкт при використанні грошових позик у розрахунках на одну позичену грошову одиницю;
  - б) дохід від грошового капіталу, що заощаджується домашнім господарством;
  - в) сумарну ринкову ціну всіх товарів та послуг кінцевого споживання, вироблених в країні за рік;
  - г) сукупні активи, що належать сектору домашніх господарств, державі, фінансовим та нефінансовим корпораціям?
13. Особистий дохід не включає:
- а) змішаний дохід;
  - б) дивіденди;
  - в) чистий відсоток;
  - г) прибутковий податок?
14. Для розширення виробничого потенціалу країни необхідно, щоб:
- а) чисті інвестиції перевищували величину амортизації;
  - б) ЧНП перевищував НД;
  - в) НД перевищував обсяг споживчих витрат населення;
  - г) ВНП перевищував НД на величину амортизації та непрямих податків?

15. До чистих інвестицій можна віднести:
- а) купівлю домашніми господарствами телевізора;
  - б) купівлю фірмою земельної ділянки;
  - в) заміну зношених приладів новими;
  - г) будівництво складу готової продукції?
16. При зростанні номінального ВВП та постійному дефляторі реальний ВВП:
- а) буде зменшуватись;
  - б) буде зростати;
  - в) залишатися незмінним;
  - г) не можна визначити?
17. Основним недоліком індексу цін є те, що він:
- а) не може оцінити динаміку вартості життя;
  - б) не може оцінити зміни темпів інфляції;
  - в) не враховує зміни в структурі споживання;
  - г) має тенденцію до завищення темпів зростання цін?
18. Передбачати інфляцію найбільш доцільно за допомогою:
- а) індексу споживчих цін;
  - б) дефлятора;
  - в) індексу цін промислових виробників;
  - г) передбачення структури споживчого кошика в наступному році?
19. Індекс Фішера демонструє:
- а) середнє арифметичне між індексом споживчих цін та дефлятором;
  - б) середнє геометричне між індексом споживчих цін та дефлятором;
  - в) середнє арифметичне між індексом Ласпейреса та індексом Пааше;
  - г) середнє геометричне між індексом Ласпейреса та індексом Пааше?
20. Що розуміють під виробництвом товарів і наданням послуг за плату, що офіційно не фіксується:
- а) суспільний добробут;
  - б) виручку від реалізації;
  - в) тіньову економіку;
  - г) ринкову економіку?

ТЕМА 9

ЗРОСТАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ

*У сучасному світі на економічні цикли дивляться приблизно саме так, як стародавні єгиптяни – на розлиття Ніла. Це явище повторюється через певні проміжки часу, має дуже важливе значення для всіх, але його дійсні причини приховані від зору.
(Дж. Кларк)*

1. Економічне зростання. Теорії економічного зростання.
2. Циклічність ринкової економіки. Види циклів та їх економічна основа.
3. Безробіття, його види, вплив на економіку.
4. Інфляція, причини та наслідки.

Основна література

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. – К., 2000. – (Тема 18, 19 – с. 422-473).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 27, 29 – с. 563-579, 601-626).
3. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 22-23 – с. 440-468).
4. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 15, 16 – с. 354-373, 386-391).
5. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 13, 17 – с. 177-180, 183-185, 242-262).
6. Палехова В.А. Макроекономіка. – Миколаїв, 2005. – (Тема 2, 3, 9 – с. 51-121, 269-290).
7. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ IV, тема 13-14 – с. 104-117).
8. Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – (Тема 5, 9, 10 – с. 141-181, 296-365).
9. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 13, 14 – с. 284-328).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика. Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 25, 27, 28 – с. 643-661, 705-747).
2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел III – с. 414-440, раздел IV – с. 547-567).
3. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. –(Глава 19, 23, 25 – с. 414-437, 553-584, 606-649).
4. Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. – (Розділ 12, 13, 14, 15– с. 297-386).
5. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 12, 16, 17 – с. 202-209, 261-273, 286-292).
6. Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1997. – (Глава 15 – с. 483-504).
7. Экономика. Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестенко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 13 – с. 335-357, глава 14 – с. 358-374).
8. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И. Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 25, 38-41 – с. 337-348, 385-425).

Основні категорії

Екстенсивні та інтенсивні чинники економічного зростання, економічний цикл, підйом, спад, пожвавлення, скорочення, пік (бум), депресія, малі, середні цикли, “довгі хвилі”, фрикційне, структурне, циклічне безробіття, закон Оукена, інфляція: відкрита, прихована, повзуча, галопуюча, гіперінфляція, збалансована, очікувана, інфляція попиту й пропозиції, стагфляція, крива Філіпса, сукупний попит, сукупна пропозиція, макроекономічна рівновага, “шок пропозиції”.

Контрольні завдання

1. Тривалий час у нашій країні переважав екстенсивний тип економічного зростання. Сьогодні пріоритет надається інтенсивному шляху відтворення. Чим це пояснюється? Які існують форми інтенсивного відтворення?⁶

---

⁶ Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2005. – С. 185.

2. Які чинники розвитку економіки можна віднести до екстенсивних, а які – до інтенсивних: зростання кількості працюючих; запровадження нової технології; підвищення кваліфікації робітників; зменшення витрат палива; зростання продуктивності праці; зростання обсягу витраченої сировини та матеріалів?
3. Поясніть, які економічні цикли слід вважати базисними – малі, середні чи великі? Чому?
4. Що є головною причиною циклічного розвитку економіки: а) помилки господарювання; б) політичні події, які відбуваються в країні; в) тип економічної системи, що панує в країні?
5. Криза вважається населенням негативним явищем в економіці. Проте вона несе із собою й конструктивні зміни. З наведеного переліку оберіть наслідки, що негативно та позитивно позначаються на економіці: а) оновлення основних засобів виробництва; б) зростання безробіття; в) незавантажентість виробничих потужностей; г) зниження витрат виробництва; д) відмирання деяких економічних систем; е) зниження життєвого рівня населення.
6. Чи носить циклічна форма розвитку загальний характер? Якими причинами Ви схильні пояснити економічну кризу в Україні?
7. Вітчизняне підприємство збанкрутувало внаслідок конкуренції з іноземним виробником, який реалізує продукцію за більш низькими цінами. До якого виду можна віднести безробіття, що виникло внаслідок цього?
8. В Україні спостерігається стійке зниження кількості населення. Вважається, що демографічний процес за своєю природою не є об'єктом прямого регулювання. Проте цей процес має негативні економічні наслідки для країни. У чому їх сутність? Як можна цих наслідків уникнути?
9. Визначте рівень робочої сили в країні, якщо наявні такі статистичні дані: чисельність населення – 48 млн. чол., з них – учнів і студентів – 15 млн., пенсіонерів – 12,2 млн., осіб, які ведуть домашнє господарство, – 2 млн. осіб, таких, що не мають потреби працювати (незалежно від джерел їх доходів), – 6 млн.
10. Чому за наявності апробованих механізмів боротьби з безробіттям його природний рівень у розвинених країнах протягом чотирьох останніх десятиліть неухильно зростає?

11. Природний рівень безробіття – 5%, фактичний рівень – 11%. Якщо обсяг ВВП склав у цих умовах 450 млрд. тугриків, який обсяг ВВП був загублений внаслідок надмірного безробіття?
  12. На скільки відсотків змінилися реальні доходи, якщо заробітна плата зросла з 400 до 600 тугриків, а рівень цін за цей же час підвищився на 180%?
  13. Як можна виміряти темпи інфляції, коли ціни на різні товарні групи зростають неоднаковими темпами?
  14. У більшості своїй інфляцію пов'язують з недоліками кредитно-грошової політики. Проте існують і немонетарні причини інфляції. Назвіть їх.
  15. Прокоментуйте витяг зі статті “Вспомним о стагфляції” (Експерт. – №37(40). – 3-9 октября 2005 г.): “... зараз домінує приватний сектор... Споживання, так сильно підготоване соціальними виплатами до, під час і після президентських виборів, з останніх сил підтримує згасаюче економічне зростання. Продовження попередньої політики соціального відгодовування неможливе. По-перше, бюджет і так з останніх сил видає ресурси на фінансування соціальних витрат, які вже досягли 80% всіх видатків... А по-друге, інфляційні очікування населення залишаються вкрай високими – за опитуваннями, більше 90% українців очікують прискорення інфляції”. Чи існує за таких умов загроза стагфляції? Що може виступати причинами стагфляції? Порівняйте причини цього явища в 70-ті роки ХХ століття в розвинутих країнах, 90-ті роки ХХ століття в Україні та сучасний стан економіки України. Які методи пропонують сучасні економісти для боротьби із стагфляцією?
  16. Хто програє і хто виграє від інфляції?
  17. Прокоментуйте один із висловів (на Ваш вибір).
    - Деякі економісти підкреслюють, що головна причина інфляції – політична. М.Домбровський, колишній зам. міністра фінансів Польщі, стверджував, що “будь-яка інфляція має перш за все політичне коріння”. Аналогічних поглядів дотримувався і Ф.Хайєк.
    - Видатний французький економіст Л.Столерю писав: “Сподіватися загальмувати інфляцію, обмежуючись блокуванням цін, настільки ж марно, як і сподіватися зупинити підвищення температури у хворого блокуванням термометру”.
- (Виконайте завдання письмово.)**

Тестові завдання

1. Економічне зростання характеризується:
  - а) зсувом кривої виробничих можливостей праворуч;
  - б) зсувом кривої виробничих можливостей ліворуч;
  - в) зміною нахилу кривої виробничих можливостей;
  - г) зсувом кривої виробничих можливостей угору?
2. До екстенсивного типу зростання належить:
  - а) покращання рівня належить;
  - б) підвищення продуктивності праці;
  - в) знайдення нового родовища корисних копалин;
  - г) депопуляція населення?
3. Інтенсивний тип економічного зростання має місце тоді, коли він відбувається за рахунок:
  - а) збільшення кількості продукції;
  - б) збільшення кількості та якості продукції;
  - в) підвищення якості продукції;
  - г) зменшення кількості та якості продукції?
4. Умовою збалансованого економічного зростання є:
  - а) рівність темпів зростання сукупного попиту та сукупної пропозиції;
  - б) перевищення темпів зростання сукупного попиту над сукупною пропозицією;
  - в) перевищення темпів зростання сукупної пропозиції над сукупним попитом;
  - г) відсутність податків в економіці?
5. Теорії росту неокейнсіанців виходять з припущення, що всі змінні є:
  - а) екзогенними;
  - б) ендогенними;
  - в) незалежними одна від одної;
  - г) немає вірної відповіді?
6. Економічне зростання розглядається як позитивне, так і негативне явище. Одним з позитивних наслідків економічного зростання є:
  - а) зникнення старих професій, поява нових (невпевненість у майбутньому);
  - б) підвищення рівня життя;
  - в) забруднення навколишнього середовища;
  - г) втрата людиною радості творчості через поглиблення поділу праці?

7. Фаза в економічному циклі, що характеризується поживавленням виробництва та зростанням рівня цін, називається:
- а) спад;
  - б) підйом;
  - в) скорочення;
  - г) немає правильної відповіді?
8. У чому основна причина виникнення “довгих хвиль”:
- а) коливання світових запасів золота;
  - б) епідемії та війни;
  - в) оновлення елементів промислової інфраструктури з тривалим періодом користування;
  - г) оновлення основних запасів виробництва?
9. До запізнених показників відносять:
- а) чисельність безробітних;
  - б) пропозицію грошей;
  - в) індекс очікувань споживачів;
  - г) обсяг замовлень виробників?
10. Проциклічні показники – це ті, що:
- а) зростають під час підйому і спадають під час спаду;
  - б) спадають під час підйому та зростають під час спаду;
  - в) не пов’язані безпосередньо з економічним циклом;
  - г) зростають під час підйому і потім фіксуються?
11. Відсоткова ставка є:
- а) проциклічним показником;
  - б) протициклічним показником;
  - в) ациклічним показником;
  - г) антициклічним показником?
12. Незначне підвищення цін, скорочення масштабів безробіття, зростання попиту на грошовий капітал – це фаза:
- а) поживавлення;
  - б) кризи;
  - в) підйому;
  - г) скорочення?
13. В якому випадку знизиться реальний прибуток або рівень життя:
- а) номінальний прибуток відстає від інфляції;
  - б) відтік інвестицій за кордон;
  - в) норма прибутку нижча за ставку відсотка;
  - г) всі відповіді вірні?
14. Дія якого з чинників не викликає циклічності:
- а) природні (астрофізичні, біологічні);

- б) техногенні (технологічні уклади, чинники технічного оновлення);
  - в) економічні (надвиробництво, інфляція);
  - г) немає правильної відповіді?
15. За методологією Міжнародної організації праці, безробітними вважаються особи віком 15-70 років, які:
- а) не мають роботи;
  - б) протягом останніх чотирьох тижнів шукають роботу;
  - в) упродовж найближчих двох тижнів готові приступити до роботи;
  - г) всі відповіді вірні?
16. Вид безробіття, пов'язаний з пошуком або очікуванням роботи за фахом, називається:
- а) структурним;
  - б) циклічним;
  - в) вимушеним;
  - г) немає правильної відповіді?
17. Рівень безробіття розраховується відношенням:
- а) зайнятих до потенційної робочої сили;
  - б) безробітних до реальної робочої сили;
  - в) суми зайнятих і безробітних до робочої сили;
  - г) безробітних до потенційної робочої сили?
18. Природний рівень ВВП:
- а) це рівень безробіття;
  - б) визначається в стані економіки, коли застій або падіння виробництва пов'язують із зростанням безробіття;
  - в) це обсяг національного виробництва, що відповідає природному рівню безробіття;
  - г) це обсяг національного виробництва, що відповідає природному рівню інфляції?
19. За законом Артура Оукена:
- а) якщо фактичний рівень безробіття менше природного на 1%, то реальний ВВП відстає від потенційно можливого на 2-3%;
  - б) якщо фактичний рівень безробіття перевищує природний на 1%, то реальний ВВП відстає від потенційно можливого на 2-3%;
  - в) якщо фактичний рівень перевищує природний на 2-3%, то реальний ВВП відстає від потенційно можливого на 1%;

- г) якщо природний рівень безробіття дорівнює нулю, то реальний ВВП спадає темпами фактичного безробіття?
20. Приховане безробіття може бути виражене:
- а) надлишковою зайнятістю;
  - б) працівниками, що вимушено працюють неповний робочий день;
  - в) працівниками, що знаходяться в планових відпустках;
  - г) всі відповіді вірні?
21. Одним із основних найважливіших напрямків державної політики щодо скорочення безробіття є:
- а) використання трудомістких технологій;
  - б) стимулювання зниження народжуваності;
  - в) страхування на випадок безробіття;
  - г) всі варіанти є вірними?
22. Безробіття, що виникає взимку у фермерських господарствах, називається:
- а) циклічним;
  - б) структурним;
  - в) сезонним;
  - г) фрикційним?
23. Крива Філіпса демонструє:
- а) диференціацію доходів у суспільстві;
  - б) залежність між динамікою безробіття та рівнем цін;
  - в) залежність між працею і капіталом;
  - г) залежність між ціною і обсягом товарів?
24. Поєднання інфляції і стагнації описується таким явищем, як:
- а) депресія;
  - б) економічна криза;
  - в) дефляція;
  - г) стагфляція?
25. Інфляція попиту виникає:
- а) в умовах надлишкового сукупного попиту;
  - б) із збільшенням витрат виробництва і зменшенням сукупної пропозиції;
  - в) в умовах надлишкового сукупного попиту і збільшення витрат виробництва;
  - г) немає правильної відповіді?
26. Яке з нижчеперелічених тверджень не є вірним:
- а) інфляція знецінює заощадження;
  - б) інфляція стимулює до підвищення продуктивності праці, щоб отримувати вищу зарплату;

- в) інфляція зменшує поточне споживання;
  - г) інфляцію можна подолати раз і назавжди правильною політикою держави?
27. Зміни яких показників найбільше сприяють інфляції попиту:
- а) зростання індивідуальних податків;
  - б) зростання граничної схильності до заощаджень;
  - в) зростання доходу кінцевого використання;
  - г) зростання ставки процента?
28. Яке з явищ не характеризує гіперінфляцію:
- а) усі намагаються запитися товарами довготривалого користування;
  - б) наймані працівники вимагають вищої зарплати;
  - в) фірми посилено вкладають гроші в інвестиційні товари;
  - г) ціни дуже швидко зростають?
29. Дисбаланс між сукупним попитом та сукупною пропозицією, що виявляється у загальному підвищенні цін, називається:
- а) девальвація;
  - б) інфляція;
  - в) політика “дорогих грошей”;
  - г) немає вірної відповіді?
30. Який з перелічених показників не застосовують для вимірювання інфляції:
- а) індекс споживчих цін;
  - б) індекс цін Пааше;
  - в) темп інфляції;
  - г) немає вірної відповіді?
31. Інфляція, за якої ціни зростають від 20 до 200% на рік, називається:
- а) галопуюча;
  - б) повзуча;
  - в) незбалансована;
  - г) гіперінфляція?
32. Інфляція, за якої ціни на різні товари змінюються неоднаковими темпами, називається:
- а) галопуюча;
  - б) повзуча;
  - в) незбалансована;
  - г) гіперінфляція?

33. Залежно від державної політики регулювання, інфляція буває:

- а) відкрита і приглушена;
- б) збалансована і незбалансована;
- в) почасова і перманентна;
- г) немає вірної відповіді?

34. Залежність між інфляцією і заробітною платою отримала назву:

- а) “замкнене коло”;
- б) “інфляційний трикутник”;
- в) “інфляційна спіраль”;
- г) такої залежності взагалі не існує?

35. Один з найпоширеніших заходів адаптації до інфляції, суть якого полягає у законодавчому встановленні необхідності збільшення номінальних доходів, насамперед фіксованих, на певну величину, пов'язану із темпами інфляції, є:

- а) індексація доходів;
- б) політика доходів;
- в) “замороження цін”;
- г) немає правильної відповіді?

36. Рівняння Фішера показує:

- а) залежність між рівнем грошової маси і рівнем номінального ВВП;
- б) залежність між рівнем цін і рівнем обсягу продукції;
- в) обидві попередні відповіді правильні;
- г) залежність індексу споживчих цін в поточному році від індексу споживчих цін в базовому році?

37. Що було основою антиінфляційної програми в Україні у 1994-1996 роках:

- а) приборкання інфляційних очікувань;
- б) запровадження фіксованого обмінного курсу;
- в) припинення імпорту енергоносіїв;
- г) заморожування цін і заробітної плати?

ТЕМА 10

МАКРОЕКОНОМІЧНА РІВНОВАГА ТА ЇЇ МЕХАНІЗМИ

*Кейнс подарував демократичному капіталізму новий
строк життя... укріпив це суспільство, коли
йому загрозувала смертельна небезпека
(С. Харріс)*

1. Сукупний попит та сукупна пропозиція.
2. Класична та марксистська теорії макроекономічної рівноваги.
3. Кейнсіанська теорія та її основні складові:
  - а) споживання, інвестиції та чинники, які на них впливають;
  - б) мультиплікатор, “парадокс ощадливості”.
4. Держава як суб’єкт сукупного попиту. Фіскальна політика.

Основна література

1. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 13, 16-17 – с. 273-285, 321-369).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 25 – с. 508-537).
3. Палехова В.А. Макроекономіка. – Миколаїв, 2005. – (Тема 4 – с. 122-157).
4. Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – (Тема 4, 7, 8 – с. 98-140, 221-295).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика. Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 12 п.1 – с. 306-328).
2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел III – с. 275-299, 369-414).
3. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 18 – с. 380-413).

4. Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. – (Розділ 7, 8, 9 – с. 156-232).
5. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 14, 15 – с. 225-246, 246-258).
6. Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1997. – (Глава 16, 18 – с. 513-530, 563-583).
7. Экономика: Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 10 – с. 238-267, глава 12 – с. 321-328).
8. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И.Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 28 – с. 373-385).

Основні категорії

Закон Сея, функція споживання, функція заощадження, середня і гранична схильність до споживання, середня і гранична схильність до заощадження, “кейнсіанський хрест”, мультиплікатор, парадокс ощадливості, фіскальна (дискреційна) політика, автоматичні стабілізатори.

Контрольні завдання

1. Як невідповідність між сукупним попитом і сукупною пропозицією впливає на цикл ділової активності?
2. На початку 70-х років минулого століття країни – члени ОПЕК (організація країн-експортерів нафти), використовуючи свою ринкову владу, вирішили ввести ембарго на транспортування нафти до деяких західних країн, у тому числі й до Сполучених Штатів. Спочатку мотивом виступали суто політичні міркування (США намагалися домовитися з Ізраїлем щодо їх спільних позицій відносно арабських країн, які і складали основну частину членів ОПЕК). Але згодом вони зрозуміли, що мають реальну економічну владу: ціни на нафту суттєво підскочили. Як можна описати явище, що сталося? Яке відношення воно має до сукупної пропозиції та макроекономічної рівноваги?
3. Куди буде зсуватися крива сукупного попиту внаслідок різкого підвищення дефіциту бюджету? Проілюструйте графічно. Як називається вказане явище?
4. Чим принципово відрізняються погляди на ринкову економіку та її майбутнє класиків, марксистів та кейнсіанців?

5. У таблиці наведені чинники, які впливають на певні компоненти сукупного попиту. Вкажіть у другій колонці відповідний компонент сукупного попиту, а в третій – характер його зміни:

Чинники	Компонент сукупного попиту	Зміни
1. Зростання населення	Споживання	Збільшення
2. Підвищення індивідуальних податків		
3. Відкриття більш дешевого способу виготовлення чавуну з залізної руди		
5. Підвищення ставки позичкового відсотка		
5. Очікування інфляції		
6. Збільшення витрат держави на освіту		

6. “Погляди будь-якої людини на соціальну значущість заощаджень залежать від того, якої точки зору на макроекономіку вона притримується – кейнсіанської чи класичної”. Ви згодні?
7. Чому Дж.Кейнс називав свою макроекономічну теорію загальною теорією?
8. Чому “парадокс ощадливості” проявляється за умов неповної зайнятості? Що відбувається, коли населення починає заощаджувати в умовах економічного підйому та інфляції?
9. Як графічно виглядає функція сукупних витрат? Що визначає нахил функції сукупних витрат? Чим вона відрізняється від функції сукупного попиту? Які компоненти сукупних витрат?
10. Як визначається рівноважний рівень споживання? Як пояснюється відрізок функції сукупних витрат до точки перетину з плановими витратами та після неї?
11. Доведіть, що сума граничних схильностей до споживання та заощадження так само, як і сума середніх схильностей до споживання та заощадження, дорівнює 1.
12. Як зміни на певну величину державних видатків або валових інвестицій впливають на національну економіку? Що таке мультиплікатор? У чому сутність його дії?

13. В економіці країни Споживанії, національний дохід та споживання співвідносяться таким чином:

<i>Національний дохід</i>	<i>1500</i>	<i>1600</i>	<i>1700</i>	<i>1800</i>	<i>1900</i>
<i>Споживання</i>	<i>1325</i>	<i>1420</i>	<i>1515</i>	<i>1610</i>	<i>1705</i>

Порахуйте національні заощадження при кожному рівні доходу. Яка гранична схильність до заощадження у Споживанії? Якщо національний дохід зросте до 2000, як зміниться споживання?

14. Яка політика швидше за все знизить безробіття: а) підвищення податків; б) збільшення державних асигнувань на воєнну техніку; в) зменшення податків; г) зменшення витрат на будівництво нових доріг?
15. Чому існує велика різниця між фіскальною політикою на папері та в дійсності? Як кожен з наведених факторів буде впливати на обсяг інвестицій в економіку: а) зростання витрат на придбання, експлуатацію та обслуговування обладнання; б) зниження податків на підприємців; в) технологічні зрушення; г) низький рівень наявного основного капіталу; д) покращання політичного клімату; е) ускладнення в міжнародній обстановці; є) зростання кількості населення; ж) підвищення курсів акцій на фондовій біржі.
16. У більш стабільній економіці державна політика є менш ефективною (зміни у державних видатках не надто стимулюють економіку); в економіці, схильній до криз, уряд впливає на її стан більш ефективно. Поясніть цю закономірність.
17. Що було причиною Великої депресії? Чому економічний спад продовжувався цілих 4 роки? Чому падіння йшло такими швидкими темпами? Чому рівень безробіття лишався високим усі 30-ті роки? Чому реальний ВВП досяг рівня 1929 року лише в 1939 році? Чому після Другої світової війни не відбулося жодного спаду, хоча б віддалено схожого на Велику депресію? (Зважте, що серед економістів немає єдності у відповіді на ці питання.) (Дайте відповідь письмово.)

Тестові завдання

1. Крива сукупного попиту відбиває відношення між:
- а) рівнем цін і виробленим ВВП у реальному вираженні;
  - б) рівнем цін та сукупними видатками на купівлю товарів та послуг;

- в) рівнем цін, який визначають покупці, і рівнем цін, що задовольняє продавців;
  - г) обсягами виробленого і спожитого ВВП?
2. Від'ємний нахил кривої сукупного попиту визначається такими чинниками:
- а) швидкістю обороту грошей;
  - б) ефектом багатства;
  - в) реальним обсягом доходу;
  - г) всі відповіді вірні?
3. Підвищення добробуту споживачів буде зсувати криву сукупного попиту:
- а) ліворуч;
  - б) праворуч;
  - в) не впливає на сукупний попит;
  - г) немає вірної відповіді?
4. Очікувані прибутки підприємств зсувають криву сукупної пропозиції:
- а) ліворуч;
  - б) праворуч;
  - в) або ліворуч, або праворуч;
  - г) немає вірної відповіді?
5. Інфляція характерна для:
- а) кейнсіанського відрізка при стимулюванні сукупного попиту;
  - б) класичного відрізка при стимулюванні сукупного попиту;
  - в) усіх відрізків кривої сукупної пропозиції;
  - г) немає вірної відповіді?
6. Горизонтальний відрізок кривої сукупної пропозиції демонструє:
- а) економіку під час зростання;
  - б) економіку під час спаду;
  - в) сталий обсяг ВВП;
  - г) перехідний етап в економіці?
7. Різкі коливання у змінах споживчих та інвестиційних витратах називаються:
- а) шоком попиту;
  - б) шоком пропозиції;
  - в) макроекономічною рівновагою;
  - г) немає вірної відповіді?
8. “Кейнсіанський хрест” – це:

- а) діаграма, яка визначає рівень рівноваги економічної системи як точки перетину графіка функцій планових витрат та графіка автономних витрат;
  - б) графічне зображення зв'язку норми процента та інвестицій;
  - в) графічна інтерпретація зв'язку між нормою відсотка та національним доходом за умови рівноваги на ринку товарів;
  - г) графічна інтерпретація зв'язку між нормою процента та національним доходом за умови рівноваги на ринку грошей?
9. Дж.М.Кейнс розглядав економіку переважно з точки зору:
- а) сукупної пропозиції;
  - б) заощаджень;
  - в) сукупного попиту;
  - г) інфляції?
10. За Дж.М.Кейнсом, макроекономічна рівновага може встановитися:
- а) тільки під час підйому;
  - б) тільки під час спаду;
  - в) у будь-якій фазі економічного циклу;
  - г) немає вірної відповіді?
11. Ефективний попит – це:
- а) попит, за якого досягається найвища ефективність в економіці;
  - б) попит, який повністю задовольняється сукупною пропозицією;
  - в) попит у точці перетину кривої інвестицій та кривої сукупної пропозиції;
  - г) всі відповіді вірні?
12. Основний психологічний закон відображає:
- а) пропорційну залежність між доходом і споживанням;
  - б) прогресивну залежність між доходом і споживанням;
  - в) спадну залежність між доходом і споживанням;
  - г) пропорційну залежність між доходом і заощадженнями?
13. Гранична схильність до споживання являє собою:
- а) співвідношення споживання та доходу кінцевого використання;
  - б) співвідношення заощаджень та доходу кінцевого використання;

- в) співвідношення приросту споживання до приросту доходу кінцевого використання;
  - г) співвідношення приросту заощаджень до приросту доходу кінцевого використання?
14. Сума граничної схильності до споживання та граничної схильності до заощадження:
- а) дорівнює доходу кінцевого використання;
  - б) дорівнює 1;
  - в) дорівнює 0;
  - г) дорівнює середній схильності до споживання?
15. Заощадження є джерелом інвестицій. Якщо інвестиції залежать від ставки позичкового відсотка, то заощадження:
- а) теж залежать від ставки позичкового відсотка;
  - б) залежать від доходу кінцевого використання;
  - в) залежать від уподобань споживача;
  - г) є суто випадковою величиною в економіці?
16. Залежність між інвестиціями та нормою прибутку є:
- а) прямою;
  - б) зворотною;
  - в) характеризується динамікою норми позичкового відсотка;
  - г) від'ємною?
17. На графіку “кейнсіанського хреста” заощадження до точки перетину планових та фактичних витрат є:
- а) позиками;
  - б) інвестиціями в економіку;
  - в) величиною доходу кінцевого використання;
  - г) немає вірної відповіді?
18. Умовою макроекономічної рівноваги, за Дж.М.Кейнсом, є:
- а) рівність граничної схильності до споживання та граничної схильності до заощаджень;
  - б) рівність середньої схильності до споживання та середньої схильності до заощаджень;
  - в) рівність споживання та заощаджень;
  - г) рівність заощаджень та інвестицій?
19. Мультиплікатор інвестицій є відношенням:
- а) граничної схильності до споживання та граничної схильності до заощадження;
  - б) приросту національного доходу до приросту інвестицій;

- в) граничної схильності до споживання та приросту інвестицій;
  - г) одиниці до граничної схильності до споживання?
20. “Парадокс заощаджень” свідчить, що:
- а) під час очікування інфляції люди починають більше споживати;
  - б) під час підйому заощадження знецінюються;
  - в) під час спаду зростання заощаджень ще більше поглиблює спад;
  - г) немає вірної відповіді?
21. Фіскальна політика держави реалізується за допомогою таких інструментів:
- а) грошова маса та ставка позичкового відсотка;
  - б) податки та грошова маса;
  - в) податки та ставка позичкового відсотка;
  - г) податки та державні видатки?
22. Стимулююча фіскальна політика передбачає:
- а) збільшення податків та державних видатків;
  - б) покриття дефіциту бюджету за рахунок збільшення податків;
  - в) зменшення податків та збільшення державних видатків;
  - г) зменшення державних видатків та зменшення податків?
23. Недоліки впровадження фіскальної політики полягають у тому, що:
- а) проходить певний проміжок часу між тим, коли заходи затверджуються на найвищому рівні та впроваджуються в життя;
  - б) важко визначити фазу економічного циклу;
  - в) політики голосують переважно за стимулюючу фіскальну політику, щоб бути переобраними на наступних виборах;
  - г) всі відповіді вірні?

ТЕМА 11

ГРОШОВИЙ РИНОК ТА ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА

*Задача ФРС полягає в тому, щоб заховати випивку саме в той час, коли вечірка в повному розпалі.
(У. Мартін, голова ФРС в 1951-70 рр., який пережив на цій посаді чотирьох президентів США)*

1. Гроші, їхні функції.
2. Пропозиція грошей. Попит на гроші. Рівновага на грошовому ринку.
3. Кредитна система.
4. Політика дешевих і дорогих грошей.

Основна література

1. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 18 – с. 370-389).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 26 – с. 538-562).
3. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 18 – с. 420-436).
4. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 16 – с. 236-240).
5. Палехова В.А. Макроекономіка. – Миколаїв, 2005. – (Тема 6 – с. 179-208).
6. Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – (Тема 6, 11 – с. 182-202, 366-401).
7. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 7 – с. 173-176).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика. Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 11 п.4, 18, 19 – с. 296-299, 467-512).

2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел III – с. 299-369).
3. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 20 – с. 438-465).
4. Семьюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. – (Розділ 10, 11 – с. 233-295).
5. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 20, 22 – с. 324-335, 346-385).
6. Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1997. – (Глава 17, 19 – с. 535-555, 591-514).
7. Экономика: Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 11 – с. 269-297).
8. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И. Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 33 – с. 425-443).

Основні категорії

Функції грошей: міра вартості, засіб обігу, засіб нагромадження, ліквідність, пропозиція грошей, грошові агрегати M_1 , M_2 , M_3 , L , попит на гроші, ФРС, обов'язкові резерви, грошовий мультиплікатор, операції на відкритому ринку, облікова ставка, політика дорогих (дешевих) грошей.

Контрольні завдання

1. Порівняйте грошові агрегати. Як кожен з них виконує функції грошей? Назвіть переваги й вади кожного з агрегатів.
2. Що визначає попит на гроші?
3. Які процеси відбуваються в національній економіці, якщо порушується рівновага на грошовому ринку?
4. У чому полягають особливості кредитної системи України?
5. Для західних країн типовою є висока щільність банків (кількість мешканців на одну банківську філію): у Бельгії на один банк припадає 717 мешканців, у Швейцарії – 835, у ФРН – 1000, у Франції – 1314, в Англії – 1331, в Японії – 1780 мешканців. З огляду на це чи можна говорити вже про насиченість банками економічної структури України?
6. Комерційний банк “Мрії збуваються” має такі активи та зобов'язання: 6 мільйонів доларів у вигляді державних облігацій та резервів; 40 мільйонів у вигляді депозитів та 36

мільйонів у вигляді виданих кредитів. Складіть баланс банку. Чому він дорівнює?

7. Під час прогулянки в саду Щасливчик Боб знайшов скриньку із 100 тис. доларів. Після того, як він відніс ці гроші та поклав на депозит у банк, в якому норма обов'язкових резервів становить 5%, як зросла загальна пропозиція грошей в економіці? Якщо ставка обов'язкових резервів впаде до 0%, як це вплине на пропозицію грошей?
8. У ХХ столітті золото припинило відігравати роль грошей, відбулася його демонетизація. Проте досі центральні банки багатьох країн продовжують створювати золоті запаси. Чим це можна пояснити?
9. Навіщо комерційні банки повинні мати обов'язкові резерви в Центральному банку?
10. Розрізняють три методи стабілізації грошового обігу: нуліфікацію, ревальвацію і девальвацію. Із впровадженням гривні в Україні який метод стабілізації грошового обігу було використано?
11. Чи можливо змінити пропозицію грошей так, щоб це не вплинуло ні на рівень цін, ні на рівень національного доходу? Поясніть.
12. Опишіть, як грошово-кредитна політика може вплинути на споживання, навіть якщо вона не вплине на ставку відсотка взагалі.
13. Припустіть, що в економіці спостерігається:
  - а) довготривала інфляція, яка визначається високим рівнем;
  - б) довготривалий спад і зростання безробіття.Які заходи повинен ужити Центральний банк для стабілізації економічного становища в країні в цих випадках?
14. У серпні 2005 року Національний банк України підвищив облікову ставку з 9 до 9,5%, норматив обов'язкових резервів по вкладах до запитання і поточних рахунках – з 7 до 8%. Яку політику проводив Нацбанк? З якою метою?
15. Проаналізуйте висловлювання Дж.Кейнса: “Не існує більш вправного й надійного засобу повалення існуючих підвалин суспільства, ніж дестабілізація валюти. До цього процесу залучаються всі приховані руйнуючі сили економічного закону, до того ж робиться це таким чином, що жодна людина з мільйона не в змозі їх розпізнати”. Як ви оцінюєте наслідки дестабілізації української національної валюти? **(Дайте відповідь письмово.)**

Тестові завдання

1. Грошовий агрегат M0 включає:
  - а) готівку і чекові рахунки;
  - б) тільки готівку;
  - в) невеликі термінові внески;
  - г) депозити під нульову ставку?
2. Грошовий агрегат L включає:
  - а) тільки готівку;
  - б) готівку, чекові рахунки, невеликі термінові внески;
  - в) тільки акції та облігації;
  - г) усі ліквідні та низьколіквідні платіжні засоби?
3. Ліквідність платіжного засобу – це:
  - а) здатність бути швидко обміненим на товар;
  - б) здатність бути обміненим на готівку;
  - в) здатність товару бути швидко обміненим на готівку;
  - г) здатність гривні бути обміненою на євро?
4. Поняття “попит на гроші” означає:
  - а) суму грошей, які б підприємці хотіли використувати для надання кредиту при даній відсотковій ставці;
  - б) суму грошей, яку населення хотіло б витратити на купівлю товарів та оплату послуг;
  - в) попит на гроші з боку активів;
  - г) сукупність попиту на гроші для угод і попиту на гроші як на активи?
5. Попит на гроші для укладання угод змінюється таким чином:
  - а) зростає при збільшенні відсоткової ставки;
  - б) зростає при зниженні відсоткової ставки;
  - в) знижується при зменшенні номінального обсягу ВВП;
  - г) знижується у міру зростання обсягу номінального ВВП?
6. Попит на гроші як на активи змінюється таким чином:
  - а) зростає при збільшенні відсоткової ставки;
  - б) збільшується при зниженні відсоткової ставки;
  - в) знижується у міру зростання номінального ВВП;
  - г) знижується при зменшенні номінального ВВП?
7. Реальна відсоткова ставка – це:
  - а) відсоткова ставка в національних грошових одиницях, не скоригована на рівень інфляції;
  - б) відсоткова ставка в національних грошових одиницях, скоригована на рівень інфляції;

- в) ставка відсотка, що сплачується по позиці, яка вимірюється в товарах та послугах;
  - г) немає вірної відповіді.
8. Грошовий мультиплікатор – це:
- а) співвідношення суми депозитів до суми кредитів;
  - б) величина, обернена до ставки позичкового відсотка;
  - в) величина, обернена до норми обов'язкових резервів;
  - г) величина, обернена до норми прибутку?
9. Якщо номінальний обсяг ВВП складає 4000 грош. одиниць, а обсяг попиту на гроші для укладання угод складає 800 грош. одиниць, то
- а) попит на гроші як на активи складає 3200 грош. одиниць;
  - б) загальний попит на гроші складає 4800 грош. одиниць;
  - в) кожна грошова одиниця обертається в середньому 5 разів за рік;
  - г) попит на гроші як на активи складає 4800 грош. одиниць?
10. Небанківські фінансово-кредитні установи виконують такі функції:
- а) перетворення грошей на нерухомість;
  - б) перетворення тимчасово вільних коштів на позичковий капітал;
  - в) спекулювання;
  - г) перетворення акцій на гроші?
11. Активами комерційного банку є:
- а) облігації, випущені даним банком для залучення капіталу;
  - б) депозити населення;
  - в) кредити, взяті в інших банках;
  - г) кредити, надані підприємствам?
12. Пасивами комерційного банку є:
- а) власний капітал;
  - б) надані кредити;
  - в) готівка в касі;
  - г) обладнання?
13. Спеціалізовані комерційні банки:
- а) виконують весь спектр функцій банківської установи;
  - б) виконують 1/3 функцій банківської установи;
  - в) виконують небагато функцій з певною спеціалізацією;

- г) немає вірної відповіді?
14. Універсальні комерційні банки виконують:
- а) усі можливі функції банківської установи;
  - б) весь спектр найбільш поширених послуг;
  - в) деякі специфічні функції;
  - г) немає вірної відповіді?
15. Із часів створення банків потреба в утриманні обов'язкових резервів була пов'язана з:
- а) необхідністю проведення грошово-кредитної політики;
  - б) інфляцією;
  - в) коливанням курсу цінних паперів;
  - г) страхуванням банку на випадок великої кількості одночасних вимог вкладників?
16. Метою грошово-кредитного регулювання з боку Центрального банку є регулювання:
- а) обороту готівкових коштів;
  - б) грошової маси МЗ;
  - в) банкнот Центрального банку;
  - г) немає вірної відповіді?
17. Яка з перерахованих нижче операцій скоротить кількість грошей в обороті:
- а) купівля Центральним банком цінних паперів у комерційних банках;
  - б) зниження облікової ставки;
  - в) зниження норми обов'язкових резервів;
  - г) підвищення норми обов'язкових резервів?
18. Термін “облікова ставка” означає:
- а) процентну ставку доходів по цінних паперах, що купуються комерційними банками;
  - б) процент щорічного приросту маси грошей в обороті;
  - в) процентну ставку по позиках, що надаються Центральним банком комерційним банкам;
  - г) процентну ставку по міжбанківському кредиту?
19. Якщо Центральний банк знижує облікову ставку, то це:
- а) стимулює заощадження;
  - б) скорочує грошову масу в обігу;
  - в) стримує попит на позичковий капітал;
  - г) призводить до пожвавлення кон'юнктури?
20. Політика “дешевих” грошей передбачає:
- а) зниження облікової ставки, збільшення норми обов'язкових резервів;

б) продаж Центральним банком цінних паперів комерційним банкам;

в) підвищення облікової ставки, купівлю Центральним банком цінних паперів комерційних банків;

г) зниження облікової ставки, зниження норми обов'язкових резервів?

21. Облікова ставка відрізняється від ставки рефінансування, як правило, на:

а) 1-1,5%;

б) 4-5%;

в) 10-12%;

г) 22-25%?

ТЕМА 12

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

*Про що не можна забувати, так це про просту істину: все, що уряд дає, він спочатку забрав.
(Дж. Колеман)*

1. Еволюція поглядів на роль держави в економіці.
2. Кейнсіанська та монетаристська моделі ринкової економіки.
3. Альтернативні економічні теорії:
  - а) економіка пропозиції;
  - б) теорія раціональних очікувань.
4. Бюджетно-податкове регулювання. Бюджетно-фінансова політика в трансформаційних економіках.

Основна література

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. – К., 2000. – (Тема 20 – с. 474-495).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 28 – с. 580-601).
3. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 21 – с. 420-439).
4. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 17,19 – с. 400-416, 437-451).
5. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 16, 18 – с. 227-233, 264-274).
6. Палехова В.А. Макроекономіка. – Миколаїв, 2005. – (Тема 5, 8 (п. II) – с. 158-178, 251-268).
7. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ IV, тема 15-16 – с. 120-130).
8. Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – (Тема 12, 13, 15 – с. 402-475, 516-537).
9. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 11 – с. 245-257).

Додаткова література

1. Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. – (Розділ 16, 17 – с. 387-436).
2. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 22, 26 – с. 501-537, 650-677)
3. Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1997. – (Глава 14, 20 – с. 441-466, 621-641).
4. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел III – с. 440-483).
5. Экономика: Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 12 – с. 298-321, 328-334).
6. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 15, 19 – с. 258-261, 312-324).
7. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И. Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 36 – с. 451-466).
8. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика. Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 13-15 – с. 355-416).

Основні категорії

Кейнсіанство, монетаризм, монетарне правило, ефект витіснення, теорія раціональних очікувань, економіка пропозиції, рейганоміка, крива Лаффера, податки: пропорційні, прогресивні, непрямі, податок на додану вартість (ПДВ), акциз, дефіцит бюджету, державний борг.

Контрольні завдання

1. Назвіть течії економічної думки, представники яких виступали за і проти втручання держави в економіку. Як Ви гадаєте, чому других набагато більше?
2. Чи є щось спільне в кейнсіанстві й монетаризмі? Чим вони принципово відрізняються?
3. Чому монетаристи вважають фіскальну політику слабкою та неефективною?
4. М.Фрідмен стверджував, що фіскальна політика кейнсіанської школи погіршила стан ринкової економіки, і

особливо грошового обороту. Яка, на думку монетаристів, повинна проводитися стабілізаційна політика в країні? У чому її сутність?

5. Економіка знаходиться в стані грошового спаду. Які заходи в галузі кредитно-грошової політики запропонували б а) кейнсіанці, б) монетаристи?
6. Що таке раціональні очікування? Адаптивні очікування? Яким чином раціональні очікування можуть стати на перешкоді фіскальній політиці? Поміркуйте, яка роль очікувань у визначенні форми кривої сукупної пропозиції?
7. Прогресивний чи регресивний характер носить у цілому оподаткування в Україні? Обґрунтуйте свою відповідь.
8. Із наведених податків виберіть прямі та непрямі: а) ПДВ; б) податок на прибуток; в) податок на доходи фізичних осіб; г) мито; д) акциз; е) податок на рекламу.
9. Який вид податкової ставки було використано в кожному з наведених прикладів оподаткування (пропорційний, регресивний, прогресивний): а) одержавши доход у сумі 5 тис. грн., платник податку має сплатити до бюджету 500, а на доход у сумі 10 тис. грн. – 1 тис. грн.; б) одержавши прибуток у сумі 150 тис. грн., підприємець має сплатити податок у сумі 30 тис. грн., а за прибутку в 200 тис. грн. – 35 тис. грн.; в) із суми прибутку 50 тис. грн. платник податку має сплатити 8 тис. грн. до бюджету, а за суми прибутку 100 тис. грн. – відповідно 20 тис. грн.
10. Американці вважають, що за такими ставками податків, які існують у Швеції, працювати неможливо. Яким чином, у такому разі, працює шведська економіка?
11. Чи може уряд стимулювати економіку без зміни розміру бюджетного дефіциту? Поясніть.
12. Чи можна стверджувати, що бездефіцитність державного бюджету означає “здорову” економіку?
13. Яка різниця між бюджетним дефіцитом та державним боргом?
14. Назвіть принаймні два автоматичних стабілізатори та опишіть, як вони працюють.
15. Які з наведених заходів прискорять або загальмують вихід України з кризи й чому? Обґрунтуйте свою відповідь: а) зниження податків на підприємців; б) збільшення податків на підприємців; в) пільгові державні кредити сільськогосподарським виробникам; г) проведення протек-

ціоністської політики стосовно українських виробників; д) перехід до політики вільної торгівлі; е) відмова від монетарної політики; є) стимулювання українського виробника, в тому числі й за рахунок підвищення рівня інфляції; ж) посилення монетарної політики; 3) входження в економічний та митний союз з Росією.

16. Свою книгу “Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей” Дж. Кейнс завершує таким положенням: “Ідеї економістів і політичних мислителів – і коли вони праві, і коли помиляються – мають набагато більше значення, ніж вважається. Насправді тільки вони й керують світом. Люди практики, яким здається, що вони ніяк не піддаються інтелектуальному впливу, зазвичай є рабами якого-небудь економіста з минулого. Божевільні, які знаходяться у владі, які чують голоси з неба, витягують свої навіжені ідеї з творінь якого-небудь академічного писаки, який написав їх кілька років тому”. Докладно проаналізуйте це твердження. (Дайте відповідь письмово.)

Тестові завдання

1. Втручання держави в економіку заперечували такі економічні течії:
  - а) неолібералізм;
  - б) марксизм;
  - в) інституціоналізм;
  - г) всі відповіді вірні?
2. Основне монетарне правило полягає в тому, що для підтримання стабільності в економіці необхідно:
  - а) збільшувати грошову масу щорічно темпами, що відповідають темпам економічного зростання;
  - б) зменшувати податки та підвищувати державні видатки;
  - в) знижувати облікову ставку;
  - г) проводити приватизацію державних підприємств?
3. Нова класична школа – це назва течії:
  - а) економіки пропозиції;
  - б) класичної школи політекономії;
  - в) монетаризму;
  - г) теорії раціональних очікувань?
4. Економіка пропозиції виходить з того, що для запобігання стагфляції:

- а) необхідно підвищувати податки та збільшувати соціальні видатки;
  - б) необхідно знижувати податки та знижувати соціальні видатки;
  - в) необхідно проводити масову приватизацію та регулювати грошову масу;
  - г) необхідно підвищувати ставку позичкового відсотка та норму прибутку?
5. Регресивний метод оподаткування передбачає:
- а) встановлення менших ставок податків із зростанням розміру бази оподаткування;
  - б) встановлення більших ставок податків із зростанням розміру бази оподаткування;
  - в) незмінність ставок оподаткування за будь-якого розміру бази оподаткування;
  - г) немає вірної відповіді?
6. Пропорційний метод оподаткування передбачає:
- а) встановлення менших ставок податків із зростанням розміру бази оподаткування;
  - б) встановлення більших ставок податків із зростанням розміру бази оподаткування;
  - в) незмінність ставок оподаткування у відсотках за будь-якого розміру бази оподаткування;
  - г) немає вірної відповіді?
7. Прогресивний метод оподаткування передбачає:
- а) встановлення менших ставок податків із зростанням розміру бази оподаткування;
  - б) встановлення більших ставок податків із зростанням розміру бази оподаткування;
  - в) незмінність ставок оподаткування у відсотках за будь-якого розміру бази оподаткування;
  - г) немає вірної відповіді?
8. Стимулювати економічних агентів до підвищення своїх доходів може:
- а) пропорційна система оподаткування;
  - б) прогресивна система оподаткування;
  - в) регресивна система оподаткування;
  - г) немає вірної відповіді?
9. Дефіцит бюджету визначається як:
- а) різниця між доходами та видатками бюджету;
  - б) сума доходів та видатків бюджету;

- в) сума накопиченого державного боргу;
- г) немає вірної відповіді?

10. Крива Лафера показує:

- а) межу натягу лука Лоренца;
- б) залежність між інфляцією та безробіттям;
- в) надходження до бюджету в залежності від ставки оподаткування;
- г) немає вірної відповіді?

ТЕМА 13

ТЕОРІЯ СУСПІЛЬНОГО ВИБОРУ

*Державне втручання в економіку – джерело
всіх мерзот нашого часу.
(Французький неолібералізм)*

1. Передумови теорії суспільного вибору.
2. Суспільний вибір в умовах прямої та представницької демократії.
3. Елементи теорії суспільного вибору.
4. Бюрократія й проблеми формування конституційної економіки.

Основна література

1. Державне регулювання економіки в АПК / Г.В. Червено. – К., 2006. – (Розділ V-VI, с. 200-264).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 22 – с. 449-462).

Додаткова література

1. Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. – (Розділ 3 – с. 72-87).
2. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 17 – с. 358-379).
3. Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1997. – (Глава 13 – с. 397-423).
4. Экономика: Учебник. / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 15 – с. 375-399).

Основні категорії

Теорія суспільного вибору, пряма і представницька демократія, модель серединного (медіанного) виборця, раціональне ігнорування, лобізм, парадокс голосування, логроллінг, “діжка з салом”, економіка бюрократії, пошук політичної ренти, політико-економічний цикл, “фіаско уряду”.

Контрольні завдання

1. У чому полягає відмінність процесу прийняття рішення приватними особами й державними установами, що зумовлює необхідність вивчення теорії суспільного вибору?
2. Чому теорія суспільного вибору сформувалася лише в другій половині ХХ ст., в той час як праці вчених XVII-XVIII ст. з цих проблем (Ж.Кондорсе, Т.Лапласа, Ч.Доджсона) лишилися зовсім непоміченими?
3. У таблиці подано загальні вигоди (млн. грн.) від чотирьох природоохоронних програм, вартість кожної з яких більша за попередні. Яку з цих програм слід здійснювати? Чому?

Програма	Загальні витрати	Загальні вигоди
А	3	7
Б	7	12
В	12	16
Г	18	19

4. Автодороги завжди відносять до суспільних товарів, проте не чистих, а змішаних. Виходячи із властивостей суспільних товарів визначте, як можна виключити особу від споживання цього блага; коли витрати можуть бути значними за умови допущення ще однієї особи до користування цим благом; як має суспільство вирішувати ці проблеми?
5. Укажіть, чи є описані нижче ситуації позитивними або негативними екстерналіями:
  - а) підприємство займається дослідницькими проектами;
  - б) підприємство скидає сміття в річку, що знаходиться поблизу;
  - в) дається концерт у центрі парку великого міста;
  - г) людина, що палить цигарку на зустрічі в маленькому приміщенні без вентиляції?
6. Як може егоїзм людини стати на заваді соціальному добробуту?
7. Коли власник дачі вживає заходів, щоб позбавитися бур'янів, він приносить користь своїм сусідам, зменшуючи небезпеку того, що бур'яни поширяться на їх територію. Покажіть, чому кожен садівник в окрузі буде здійснювати боротьбу з бур'янами в обсязі, що менше за ефективний?
8. Які з перелічених ознак характеризують суспільні блага: а) прибутковість; б) споживаються всіма членами суспільства; в) споживаються колективно; г) споживаються залежно від розміру оплати за них; д) споживаються порівну; е) відображають національні особливості у споживанні?

9. Поясніть з точки зору теорії суспільного вибору, чому уряд може приймати рішення, що суперечать інтересам суспільства?
10. Наведіть конкретні приклади лобіювання урядових рішень.
11. Які чинники підвищують раціональне ігнорування на президентських виборах, зокрема в Україні? Які сприяють його зниженню?
12. Лідери Селянської партії, щоб збільшити асигнування для фермерських господарств, прагнуть отримати підтримку Партії любителів пива й обіцяють їм свої голоси при прийнятті закону про дотації на предмети першої необхідності. Як називається це явище?
13. Серединний виборець – це той, хто: а) прийшов голосувати, хоча йому це байдуже; б) надто недалекий, щоб розібратися в сутності того, що відбувається; в) обіцяв підтримку всім конкуруючим партіям, а тепер не знає, відмовитися від голосування чи прикинутися хворим; г) знаходиться в середині шкали уподобань?
14. Як Ви гадаєте, серед трьох основних типів інструментів урядування – прямого втручання держави, змішаного керування (ринок та держава разом) та ринкового регулювання, – який є найбільш ефективним? Обґрунтуйте свою відповідь.
15. Чи завжди існує необхідність втручання держави за будь-якої ринкової невдачі? Якщо ні, то чому?
16. Як змінюється з часом розмір уряду? Порівняйте уряд України початку 90-х років та сучасний.
17. Згідно із законом Паркінсона, швидкість зростання бюрократичного апарату:
  - а) прямо пропорційна обсягу роботи;
  - б) відносно незалежна від обсягу корисної роботи;
  - в) обернено пропорційна обсягу роботи;
  - г) не підлягає ніякій закономірності?
18. Д'Артаньян, Атос, Портос і Араміс повинні прийняти рішення про послідовність дій: їхати до Англії за прикрасами для королеви (X), рятувати наречену Д'Артаньяна з Бастилії (Y), влаштувати вечірку в трактирі (Z) або піти в монастир (W). У таблиці наведений порядок уподобань кожного з мушкетерів. Яка програма дій буде врешті-решт схвалена, якщо рішення приймається більшістю голосів?

Д'Артаньян	Y	X	Z	W
Атос	X	Y	Z	W
Портос	Y	Z	X	W
Араміс	X	Y	W	Z

19. Відома англійська торговельна компанія *Маркс & Спенсер* у 1956 році при головному офісі фірми на Бейкер-стріт в Лондоні відкрила виставковий центр, де експозиція ілюструвала методи, що застосовувалися для ліквідації адміністративно-управлінських надлишків (бюрократії). За наступні 20 років виставку відвідало більше 18 тисяч бізнесменів, що представляють близько 5000 великих фірм Великобританії та інших країн. У самій компанії боротьба із бюрократією тривала і в 70-ті, і в 80-ті, і в 90-ті роки. Чому, незважаючи на те, що бюрократія визнається значним недоліком управління, вживається заходів з її зменшення, вона нікуди не зникає? (**Виконайте письмово.**)

Тестові завдання

1. Негативний зовнішній ефект породжує суспільну неефективність, оскільки:

- а) спонукає споживачів блага, що генерують негативний зовнішній ефект, занадто скоротити їхнє споживання;
- б) виникає перевищення суспільних граничних витрат над приватними граничними витратами;
- в) спонукає виробників товару, на яких впливає зовнішній ефект, заробляти багато;
- г) приводить до перерозподілу доходів від забруднювачів до незабруднювачів?

2. У Марії перед будинком великий сад. Це:

- а) створює позитивний зовнішній ефект для сусідів, яким подобається милуватися її квітами;
- б) створює негативний зовнішній ефект для сусідів, що схильні до алергії на рослини;
- в) не створює ані позитивних, ані негативних зовнішніх ефектів для сусідів, байдужих до квітів;
- г) все вищезазначене?

3. Егоїст Іван каже: “Я піклуюся лише про власний добробут і підтримую діяльність уряду щодо створення мережі безпеки”. Погляди Івана:

- а) послідовні, оскільки мережа безпеки та його добробут не мають нічого спільного;

- б) непослідовні, оскільки податки, які він сплачує на мережу безпеки, зменшують його добробут;
  - в) послідовні, оскільки запровадження урядом мережі безпеки може застрахувати його проти бідності;
  - г) суперечні, оскільки він ніколи не мав потреби у мережі безпеки?
4. Депутат Петров погоджується підтримати будівництво гідроелектростанції в області депутата Сидорова. За це депутат Сидоров погоджується підтримати будівництво сміттєпереробного заводу в області депутата Петрова. Це:
- а) логролінг;
  - б) парадокс виборця;
  - в) теорема медіанного виборця;
  - г) прагнення отримати ренту?
5. Представницька демократія порівняно з прямою має такі переваги:
- а) більш простий процес голосування;
  - б) більш прості правила прийняття рішень;
  - в) відсутність можливості прийняття рішень, вигідних вузьким групам осіб;
  - г) більш низькі витрати процесу розробки і прийняття законів?
6. Парадокс голосування в умовах прямої демократії:
- а) неможливий;
  - б) більш імовірний, ніж за представницької демократії;
  - в) менш вірогідний, ніж за представницької демократії;
  - г) такий же вірогідний, як і за представницької демократії.
7. Лобізм – це:
- а) процес впливу груп з “особливими інтересам” на прийняття рішень законодавців та чиновників;
  - б) взаємна підтримка депутатів шляхом обміну голосами при прийнятті законодавчих рішень;
  - в) процес регулювання ринку державними структурами;
  - г) всі відповіді невірні?
8. Логролінг – це:
- а) принцип проведення парламентських слухань з питань національної безпеки;
  - б) принцип, що обмежує діяльність депутатів з розробки певних законів;
  - в) практика взаємної підтримки депутатів шляхом “торгівлі голосами”;

- г) всі відповіді вірні?
9. Неучасть у виборчому процесі називається “раціональним ігноруванням”, якщо:
- а) виборець не був інформований про проведення голосування;
  - б) виборець не голосував, оскільки не бачив у цьому особистої вигоди;
  - в) виборець не голосував, оскільки був у від’їзді;
  - г) всі відповіді вірні?
10. Згідно з теоремою медіанного виборця:
- а) кожен голос має одновершинні переваги;
  - б) рішення приймаються за правилом більшості голосів;
  - в) рішення відображають уподобання медіанного виборця;
  - г) усе вказане вище?
11. У проміжку між виборами активність уряду, швидше за все, знижується:
- а) на початку терміну перебування при владі;
  - б) в середині терміну перебування при владі;
  - в) до кінця терміну перебування при владі;
  - г) швидше за все, не знизиться?
12. Яка з нижчезазначених форм перерозподілу доходу є покращанням, за Парето:
- а) озброєне пограбування;
  - б) перерозподіл через податкову систему;
  - в) милостиня;
  - г) благодійна діяльність?
13. Що із зазначеного нижче не є формальною умовою теореми неможливості Ерроу:
- а) соціальний вибір має бути транзитивним;
  - б) соціальний вибір відображає смаки і уподобання тільки одного індивіда;
  - в) на соціальний вибір між двома альтернативами не можуть впливати смаки і уподобання щодо третьої альтернативи;
  - г) соціальний вибір між двома альтернативами завжди має бути досяжним?
14. До недоліків держави належать:
- а) недосконалість політичного процесу;
  - б) обмеженість контролю над бюрократією;
  - в) нездатність держави повністю передбачити і

- проконтролювати наслідки прийнятих рішень;
г) всі відповіді вірні?
15. До провалів ринку належать:
а) наявність монополій;
б) зовнішні ефекти;
в) суспільні блага;
г) всі відповіді вірні?
16. Політична рента – це:
а) політична кар'єра, яку можуть робити багаті люди, використовуючи своє особисте багатство та економічний вплив;
б) економічна вигода, отримана при використанні політичного процесу;
в) вірні відповіді: а) та б);
г) немає вірної відповіді?
17. Як недосконалість політичного процесу в умовах демократії можна характеризувати:
а) лобізм;
б) логролінг;
в) пошук політичної ренти;
г) всі відповіді вірні?
18. Бюрократичний апарат необхідний:
а) для більш ефективного розподілу економічних ресурсів;
б) для управління процесами, ефективність яких важко передбачити ринковими методами;
в) обидві попередні відповіді вірні;
г) обидві попередні відповіді невірні?
19. Бюрократичне управління приватним підприємством:
а) неефективне, оскільки погіршує контроль за діями керівників;
б) ефективне, оскільки суворіше дотримуються посадових інструкцій;
в) неефективне, оскільки суперечить принципу максимізації прибутку;
г) ефективне, оскільки покращує контроль над розподілом ресурсів?
20. Влада бюрократії підвищується при введенні:
а) контролю над максимальними цінами на різні групи товарів;
б) обмежень з експорту;
в) обмежень з імпорту;
г) все перераховане вище?

ТЕМА 14

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

*Те, що видається розумним в образі дії
будь-якої приватної родини, навряд чи може
виявитися нерозумним для всього королівства.
(А. Сміт)*

1. Характеристика розвитку світового господарства. Глобалізація економіки.
2. Міжнародна торгівля та її економічні основи.
3. Регулювання зовнішньої торгівлі. Платіжний і торговельний баланс.
4. Міграція капіталів і робочої сили.
5. Проблеми інтеграції України у світове господарство.

Основна література

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. – К., 2000. – (Тема 21 – с. 496-516).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 30 – с. 627-659).
3. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 25-29, 31 с. 495-584, 604-616).
4. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К., 2003. – (Глава 21, 22 – с. 475-519).
5. Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посібник. – К., 2005. – (Розділ 20 – с. 305-315).
6. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ V, тема 17 – с. 133-139).
7. Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – (Тема 13, 14 (п.14.1-14.2) – с. 435-501).
8. Політекономія / За ред. Ю.В.Ніколенка. – Київ, 2003. – (Глава 15 – с. 329-380).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика.

- Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 20 – с. 520-534).
2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел IV – с. 483-528).
  3. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 27 – с. 679-702).
  4. Семьюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. – (Розділ 18, 19 – с. 437-498).
  5. Теоретическая экономика: Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. – М., 1997. – (Глава 25, 26 – с. 413-444).
  6. Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1997. – (Глава 21 – с. 649-671).
  7. Экономика: Учебник / Под ред. А.И.Архипова, А.Н.Нестеренко, А.К.Большакова. – М., 1999. – (Глава 18 – с. 424-460).
  8. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. акад. В.И.Видяпина, акад. Г.П.Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 37-40 – с. 466-522).

Основні категорії

Протекціонізм, абсолютні й порівняльні переваги, теорема Хекшера-Оліна, парадокс В.Леонтьєва, митні тарафи, квоти, торговельний і платіжний баланс, демпінг, прямі та портфельні інвестиції, транснаціональні корпорації (ТНК), “втеча умів”.

Контрольні завдання

1. Учені виділяють декілька критичних періодів глобалізації (великі географічні відкриття, промислова революція, світові війни, ліквідація СРСР та соціалістичної системи господарювання тощо). У зв'язку з цим існують два підходи до періодизації глобалізації: згідно з першим, вона виникла сотні років тому, згідно з другим – у 70-х роках ХХ ст. Яка Ваша думка щодо цього?⁷
2. Які загрози і переваги несе із собою глобалізація для країн світу?
3. Поясніть парадоксальну ситуацію, яка, на перший погляд, не піддається логічному поясненню. При вирішенні питання про прийом Великобританії у склад Спільного ринку головне заперечення виходило від Франції. Між тим Франція є

⁷ Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Сучасна економіка: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2005. – С. 316.

головним постачальником сільськогосподарської продукції в межах Спільного ринку, а Великобританія імпортує продовольство. Здається, Франція повинна всіляко вітати розширення свого ринку.

4. Згідно з даними, наведеними в таблиці, визначіть, яким товаром країні А слід торгувати з країною Б:

Країни	Витрати робочого часу, години	
	Банани (1 ц)	Цвяхи (1 ц)
Країна А	40	20
Країна Б	60	80

5. Якою теорією можна пояснити експорт комп'ютерів з США, одягу – з Тайваню, пшениці – з Канади?
6. Чим можна довести, що в Японії відносно вигідніше виробляти малолітражні автомобілі, ніж у США? Як би Ви пояснили цю відносну перевагу? Чому США мають відносну перевагу у виробництві великих автомобілів?
7. У Росії на одного працівника припадає досить багато землі, придатної для обробки. Але вона імпортує продовольчі товари. Чи спростовує цей факт теорію Хекшера-Оліна?
8. Що таке “торговельні війни”? Наведіть приклади.
9. Уряд має намір збалансувати платіжний баланс, який має значне позитивне сальдо. Оцініть такі заходи з точки зору ефективності для досягнення поставленої мети: а) стимулювання експорту за допомогою субсидій; б) зниження імпорتنних зборів у межах ЄС.
10. Наведіть приклади українського протекціонізму та протекціонізму інших країн.
11. Прочитайте “Петицію виробників свічок” Ф. Бастіа (див.: Макконнелл К., Брю С. Економікс. – Гл. 39. Последний штрих). Яку позицію захищає автор? Які аргументи опонентів він висміює?
12. Голова ради директорів авіакомпанії British Airways Р.Еддінгтон виступив із заявою, що “на світовому ринку оперує триста великих авіакомпаній, хоча для успішного функціонування галузі необхідно не більше двадцяти. Інші 280 компаній є неконкурентоспроможними та існують тільки завдяки захисту держави і політичному замовленню... Америка, всупереч усім законам ринку, всіма силами перешкоджає ліквідації збанкрутілих авіакомпаній, накачуючи їх бюджетними грошима...” Чому уряд США це робить,

незважаючи на збитковість такого державного фінансування? Поясніть з точки зору теорій міжнародної торгівлі.

13. Коли виявляється вигідною така форма організації бізнесу, як ТНК?
14. Як слід розуміти втечу капіталів за кордон? Для чого і як, на Ваш погляд, слід припинити втечу капіталів з України? Чому вона настільки значна?
15. ТНК контролюють майже 1/3 світового ВВП, половину промислового виробництва, 2/3 світової торгівлі і володіють 4/5 усіх світових ліцензій. Вони переважно розміщені в країнах “золотого мільярда”. Навіщо тоді решті країн світу, в яких проживає 5 млрд. населення, співпрацювати з розвиненими країнами? Може, доцільніше інтегруватися між собою, утворюючи регіональні та міжрегіональні угруповання?⁸
16. Лауреат Нобелівської премії з економіки американський економіст П. Семюелсон зауважив: “Нація, що нехтує принципом порівняльних переваг, розплатилася б за це високою ціною – зниженням рівня життя та гальмуванням потенційних темпів економічного зростання”. Чому ж, незважаючи на очевидні переваги вільної торгівлі, утворення СОТ, країни світу не відмовляються від політики протекціонізму? **(Висловіть свою думку письмово.)**

Тестові завдання

1. Світові економічні відносини роблять країни світу:
  - а) незалежними;
  - б) взаємопов’язаними;
  - в) не впливають на взаємозв’язок держав;
  - г) спричиняють економічні кризи?
2. Якщо країна імпортує переважно готову продукцію, а експортує сировинні товари аграрного сектора економіки, то, ймовірно, ця країна належить до числа:
  - а) індустриальних;
  - б) тих, що розвиваються;
  - в) нових індустриальних країн Південно-Східної Азії;
  - г) економічно слаборозвинутих;
  - д) дана ознака не характеризує рівень розвитку країни?
3. Згідно з теорією порівняльних переваг, в результаті розвитку міжнародної торгівлі загальний обсяг світового виробництва:

---

⁸ Там же.

- а) збільшується;
- б) скорочується;
- в) залишається незмінним;
- г) коливається?

4. Для економіки країн з сировинною спеціалізацією найбільш значима динаміка:

- а) внутрішніх цін на імпортовані товари;
- б) розмірів сукупних заощаджень в країні;
- в) цін на сировинні товари на світовому ринку;
- г) розмірів внутрішніх інвестицій;
- д) темпів зростання реального ВВП?

5. Якщо експорт країни скорочується, то за інших рівних умов ВВП країни:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінним;
- г) не залежить від експорту?

6. Якщо імпорт товарів та послуг збільшується, то за інших рівних умов ВВП країни:

- а) збільшується;
- б) зменшується;
- в) залишається незмінним;
- г) не залежить від імпорту?

7. Які тенденції сприятливо віді́б'ються на умовах зовнішньої торгівлі країни:

- а) більш швидке зростання імпортних цін у порівнянні з експортними;
- б) однакова динаміка експортних та імпортних цін;
- в) більш швидке зростання експортних цін у порівнянні з імпортними;
- г) немає вірної відповіді?

8. У теорії митних тарифів стверджується, що споживачі більш за все виграють від введення:

- а) протекціоністських тарифів;
- б) експортних субсидій;
- в) вільної торгівлі;
- г) імпортних мит?

9. Укажіть, які заходи можуть спричинити експансіоністську дію на зовнішню торгівлю країни:

- а) стимулювання експорту за допомогою субсидій;
- б) зменшення імпортних мит;

- в) експортні обмеження шляхом квотування;
  - г) збільшення експортних мит?
10. Укажіть, які заходи можуть спричинити обмежувальну дію на зовнішню торгівлю країни:
- а) збільшення імпортних мит;
  - б) збільшення експорту за допомогою субсидій;
  - в) зменшення імпортних мит;
  - г) відміна квотування імпорту?
11. Торгівельний баланс країни відображає:
- а) усі угоди між резидентами однієї країни та іншим світом;
  - б) продаж і купівлю активів за кордоном;
  - в) продаж і купівлю товарів та послуг у різних країнах;
  - г) товарний експорт та товарний імпорт країни;
  - д) зміну закордонних активів на рахунках центрального банку країни?
12. Які форми руху капіталу є підприємницькими:
- а) прямі інвестиції;
  - б) позики і кредити;
  - в) портфельні інвестиції;
  - г) банківські депозити і кошти на рахунках інших фінансових організацій;
  - д) вірні відповіді: а) та б);
  - е) вірні відповіді: а) та в)?
13. Які фактори можуть покращувати інвестиційний клімат у країні для іноземних інвесторів:
- а) введення довгострокових податкових пільг;
  - б) переважання державної власності в країні;
  - в) погіршення умов репатріації прибутку;
  - г) нестабільність митних режимів?
14. Які фактори погіршують інвестиційний клімат у країні:
- а) введення довгострокових податкових пільг;
  - б) розвиток вільного підприємництва в країні;
  - в) погіршення умов репатріації прибутку;
  - г) стабільність державної політики?
15. Який з перерахованих напрямків міжнародної міграції робочої сили не є характерним для сучасного етапу розвитку світового господарства:
- а) міграція некваліфікованої робочої сили з країн, що розвиваються, в індустріально розвинуті країни;

б) міграція робочої сили в межах країн, що розвиваються;

в) міграція некваліфікованої робочої сили з промислово розвинутих країн у країни, що розвиваються;

г) міграція наукових працівників і кваліфікованих спеціалістів з промислово розвинутих у країни, що розвиваються?

16. Який з перерахованих наслідків переміщення капіталу характерний для країни – експортера капіталу:

а) іноземний капітал створює додаткові робочі місця, знижуючи рівень безробіття;

б) притік іноземного капіталу супроводжується забрудненням навколишнього середовища;

в) міграція капіталу негативно відображається на рівні зайнятості в країні;

г) притік іноземного капіталу, збільшуючи капіталовкладення, сприяє зростанню економіки?

17. Яка з форм руху капіталу найбільш ефективна для країн, що приймають капітал:

а) державні займи;

б) кредити міжнародних фінансових організацій;

в) прями приватні інвестиції;

г) портфельні інвестиції?

ТЕМА 15

МІЖНАРОДНА ВАЛЮТНА СИСТЕМА

Престиж держави вимірюється не кількістю солдатів і не вогневою потужністю гармат, а міцністю національної валюти.
(С. Вітте)

1. Валюта, валютний курс.
2. Еволюція валютної системи.
3. Державне регулювання валютних курсів.

Основна література

1. Економічна теорія: Підручник / За ред. В.М.Тарасевича. – К., 2006. – (Глава 30 – с. 585-603).
2. Воробйов Є.М. та ін. Економічна теорія: Посібник вищої школи / Під заг. ред. Є.М.Воробйова. – Харків; Київ, 2001. – (Глава 31 – с. 660-685).
3. Палехова В.А. Політична економія. – Миколаїв, 2001. – (Розділ V, тема 18 – с. 143-147).
4. Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – (Тема 6, п. 6.3; 14 п. 14.3 – с. 203-220, 502-515).

Додаткова література

1. Базелер У., Сабов З., Хайнрих Й., Кох В. Основы экономической теории: принципы, проблемы, политика. Германский опыт и российский путь. – СПб., 2000. – (Глава 20 п. 5, 21, 22 – с. 534-541, 543-594).
2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М., 1998. – (Раздел IV – с. 528-547).
3. Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 2002. – (Глава 28, §6-8 – с. 722-738).
4. Семьюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка. – К., 1995. – (Розділ 21 – с. 499-521).
5. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. Акад. В.И. Видяпина, акад. Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – (Глава 41 – с. 522-536).

Основні категорії

Валютний курс, конвертованість, золотий стандарт, Бреттон-Вудська система, система “плаваючих” валютних курсів, валютна інтервенція.

Контрольні завдання

1. Чи може одночасно підвищитися курс усіх валют?
2. США та країни Західної Європи часто ставлять в МВФ питання про підвищення курсу японської ієни і відповідно про пониження курсів власних валют. На перший погляд, Захід турбується про падіння престижу власних валют та про підвищення авторитету валюти японського конкурента. Чи так це?
3. На українському валютному ринку зростає попит на долари. Як відіб'ється зростання попиту на валютному курсі гривні:
  - а) за умови фіксованих курсів;
  - б) за умови плаваючих курсів?
4. Які причини могли сприяти зміні попиту на долари? Які наслідки зміни попиту можуть бути для експортерів та імпортерів? (**Зобразити ситуацію графічно.**)
5. На валютний ринок Франції за умови відносно стабільного попиту надходять великі суми доларів. Яких слід очікувати наслідків:
  - а) для курсу франка відносно долара;
  - б) для експорту та імпорту;
  - в) для економічного зростання;
  - г) для рівня зайнятості?
6. Можливе падіння курсу долара відносно ієни призводить до валютних ризиків американських фірм, що імпортують японські товари. Визначіть збитки американської фірми, яка імпортує японські автомобілі, якщо вона склала контракт на купівлю автомобілів на суму 60 млн. дол. за курсом 120 ієн за долар з оплатою через 100 днів, а за цей час курс упав до 110 ієн за долар.
7. Яким чином зниження та підвищення курсу валюти може впливати на:
  - а) споживачів;
  - б) галузі, які використовують імпортовану сировину і обладнання;
  - в) галузі, які експортують свою продукцію;

- г) галузі, які конкурують на внутрішньому ринку з імпортними товарами? Які причини зумовили перехід золотодоларового стандарту у валютний?
8. Досі деякі економісти закликають повернутися до фіксованих валютних курсів, навіть до системи золотого стандарту. Спробуйте навести їх аргументи. Які течії економічної думки вони можуть представляти?
  9. Як відбудеться врегулювання дефіциту платіжного балансу в умовах:
    - а) золотого стандарту;
    - б) Бреттон-Вудської системи;
    - в) “плаваючих” валютних курсів?
  10. Які переваги і недоліки кожної з валютних систем?
  11. Яких заходів може вжити уряд для впливу на курс національної валюти?
  12. Прокоментуйте репліку міс Прізм з п'єси О.Уайльда “Як важливо бути серйозним”: “Сесілі, в мою відсутність Ви підготуєте політекономію. Главу про падіння рупії можна випустити. Це занадто злободенне. Навіть фінансові проблеми мають драматичний резонанс”. **(Виконайте письмово.)**

Тестові завдання

1. Які з перерахованих операцій за інших рівних умов призводять до збільшення пропозиції іноземної валюти на внутрішньому ринку:
  - а) імпорт товарів;
  - б) імпорт капіталу;
  - в) експорт капіталу;
  - г) імпорт послуг?
2. Тривале падіння курсу гривні вигідне:
  - а) населенню;
  - б) уряду;
  - в) експортерам;
  - г) імпортерам;
  - д) виробникам, що використовують імпортну сировину та обладнання?
3. Наслідком тривалого здешевлення української гривні може бути:
  - а) подорожчання експортованих українських товарів;
  - б) здешевлення імпортованих в Україну товарів;

- в) здешевлення експорту з України для іноземців;
  - г) зміна валютного курсу не спричиняє впливу на вартість експорту та імпорту?
4. Високий рівень інфляції в країні:
- а) веде до знецінення національної валюти;
  - б) підвищує цінність національної валюти;
  - в) не спричиняє впливу на валютний курс?
5. Вільно плаваючі обмінні курси валют:
- а) роблять економічні угоди менш ризикованими;
  - б) встановлюються урядом;
  - в) складаються під дією сил попиту і пропозиції;
  - г) передбачають втручання центрального банку в діяльність валютного ринку;
  - д) вимагають узгоджень внутрішньої економічної політики різних країн?
6. Дефіцит торговельного балансу країни означає:
- а) перевищення пропозиції іноземної валюти над попитом;
  - б) рівність попиту на іноземну валюту та її пропозиції;
  - в) перевищення попиту на іноземну валюту над пропозицією;
  - г) дефіцит товарів на ринку?
7. Збільшення кількості поїздок українців за кордон за інших рівних умов сприяє:
- а) підвищенню валютного курсу гривні;
  - б) зниженню валютного курсу гривні;
  - в) не впливає на валютний курс гривні;
  - г) появі гіперінфляції?
8. У період встановлення валютних курсів на основі золотого стандарту не мало місця явище, коли:
- а) національна валюта повністю конвертувалася в золото;
  - б) паритетна здатність національної валюти фіксувалася державою;
  - в) валютний курс автоматично пристосовувався до попиту і пропозиції валют без втручання держави;
  - г) грошова маса в країні на 100% забезпечувалася золотом;
  - д) зовнішньоторговельна рівновага між країнами могла встановитися автоматично?

9. Система фіксованих валютних курсів вимагає:

- а) 100%-го забезпечення золотом грошової маси в країні;
- б) визначення обмінного курсу через взаємодію попиту і пропозиції валют на валютному ринку;
- в) підтримання центральними банками обмінного курсу національної валюти, офіційно зафіксованого на певний період часу;
- г) невтручання держави в діяльність валютного ринку з метою зміни обмінного курсу?

10. При якій системі встановлення валютних курсів почалося з використання спеціальних колективних валют:

- а) золотий стандарт;
- б) система “плаваючих” валютних курсів;
- в) система фіксованих валютних курсів (Бреттон-Вудська);
- г) система подвійної валюти?

11. Грошово-кредитна політика, що призводить до значного зростання пропозиції грошей, сприяє:

- а) подорожчання національної валюти;
- б) здешевленню національної валюти;
- в) не впливає на валютний курс;
- г) коливанню курсу національної валюти відносно долара?

12. Припустімо, що Україна продає Кіпру літаки. Ця угода має бути відображена в платіжному балансі України:

- а) як притік капіталу в балансі руху капіталу;
- б) як відтік капіталу в балансі руху капіталу;
- в) як збільшення в балансі за поточними операціями;
- г) як зменшення балансу за поточними операціями?

Редакційно-видавничий центр

Миколаївського державного гуманітарного університету
імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»

ВИГОТОВЛЯЄ

МОНОГРАФІЇ

БРОШУРИ

ПІДРУЧНИКИ

ЖУРНАЛИ

ПУБЛІЦИСТИКУ

КАТАЛОГИ

БЮЛЕТЕНІ

ХУДОЖНЮ
ЛІТЕРАТУРУ

НАВЧАЛЬНІ
ПОСІБНИКИ

АВТОРЕФЕРАТИ
ДИСЕРТАЦІЙ

ЗБІРНИКИ
НАУКОВИХ
ПРАЦЬ

ІНШУ
ВИДАВНИЧУ
ПРОДУКЦІЮ

ВИКОНУЄ

замкнутий цикл видавничих
та поліграфічних послуг

макетування

сканування

швидкий набір

комп'ютерну верстку

технічне редагування

літературне редагування

коректуру

тиражування

брошування книжок

палітурні роботи
(порізка, зшивка, ламінування)

виготовлення бланкової продукції

виготовлення візитних карток

розробку електронних сторінок
для Інтернет

розробку фірмового стилю
(логотип, фірмовий знак, макети)

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: (0512) 55-15-41, 50-03-32, 55-18-23.
Факс: (0512) 50-00-69. E-mail: avi@kma.mk.ua

ПАЛЕХОВА
Вікторія Антонівна,

ЦИПЛІЦЬКА
Олена Олександрівна

ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

для студентів неекономічних спеціальностей

Методичний посібник

Вип. 63

Редактор *Н.Кочеткова*. Молодший редактор *Ю.Руснак*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Н.Караман*.
Друк *С.Волинець*.
Фальцювальньо-палітурні роботи *А.Грубкіна*.

Підписано до друку 01.12.2006 р.
Папір офсетний. Формат 60x84^{1/16}. Гарнітура "Таймс".
Обл.-вид. арк. 7. Умовн. друк. арк. 4,5. Наклад 150.
Зам. № 1757.

Видавництво МДГУ ім. Петра Могили.
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 1175
від 25.12.2002 р.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.